

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»**

ФАКУЛЬТЕТ БІЗНЕСУ ТА СФЕРИ ОБСЛУГОВУВАННЯ

КАФЕДРА ФІНАНСІВ ТА ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ

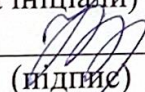
КОРЗУН Назар Олександрович
(студент групи ЗФБС-23-М)

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

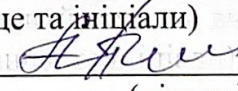
ФІНАНСОВА ПОЛІТИКА В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

(представлена на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»
спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий
ринок»
освітньо-професійна програма «Фінанси, банківська справа, страхування та
фондовий ринок»)

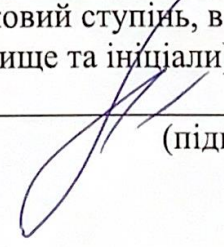
Завідувач кафедри фінансів та
цифрової економіки
д.е.н. проф. Н.Г. Виговська.
(науковий ступінь, вчене звання,
прізвище та ініціали)

(підпис)

Науковий керівник
д.е.н. проф. Петрук О.М.
(науковий ступінь, вчене звання,
прізвище та ініціали)

(підпис)

Рецензент
к.е.н., доц. Литвинчук І.В.
(науковий ступінь, вчене звання,
прізвище та ініціали)

(підпис)

Житомир 2024

Анотація

Корзун Н.О. Фінансова політика в умовах військового стану.

Кваліфікаційна робота представлена на здобуття освітнього ступеня «магістр» галузі знань 07 «Управління та адміністрування» спеціальності 072 «Фінанси банківська справа, страхування та фондовий ринок». – Державний університет «Житомирська політехніка», Житомир, 2024.

Дослідження присвячено розвитку теоретичних засад та розробці практичних рекомендацій з удосконалення фінансової політики України в умовах військового стану.

Розглянуто підходи до трактування змісту фінансової політики держави, запропоноване власне визначення. Подано характеристику основних функцій фінансової політики на сучасному етапі економічного розвитку. Розглянуто завдання фінансової політики, визначено її основні види. Запропоновано заходи щодо оздоровлення фінансової ситуації в Україні.

Ключові слова: фінансова політика, фінансові ресурси, фінансова стратегія, державні фінанси, військовий стан.

Annotation

Korzun N.O. Financial policy under martial law.

The qualification work is presented for obtaining the master's degree in the field of knowledge 07 "Management and administration" specialty 072 "Finance, banking, insurance and the stock market". - Zhytomyr Polytechnic State University, Zhytomyr, 2024.

The research is devoted to the development of theoretical foundations and the development of practical recommendations for improving the financial policy of Ukraine in the conditions of martial law. Approaches to the interpretation of the content of the state's financial policy are considered, and a proper definition is proposed. The description of the main functions of financial policy at the current stage of economic development is presented. The task of financial policy is considered, its main types are defined. Measures to improve the financial situation in Ukraine are proposed.

Key words: financial policy, financial resources, financial strategy, state finances, martial law.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ПОЛОЖЕННЯ ТА СУТЬ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ.....	8
1.1. Суть і функції фінансової політики держави	8
1.2. Складові фінансової політики та їх характеристика.....	16
1.3. Фінансовий механізм як інструмент реалізації фінансової політики України.....	28
Висновки до 1-го розділу.....	37
РОЗДІЛ 2. ФІНАНСОВА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ	39
2.1. Дослідження фінансових інструментів управління державним боргом України в умовах воєнного стану	39
2.2. Сучасна парадигма фінансової політики держави та особливості її реалізації в умовах війни	50
2.3. Напрями реформування фінансової політики України	61
Висновки до 2-го розділу.....	70
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	71
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ.....	74

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Фінанси об'єктивно необхідні, адже обумовлені потребами у суспільному розвитку. Будь-яка держава використовує фінанси для здійснення своїх функцій і завдань, досягнення певних цілей. Причому для реалізації заданих цільових установок кожна держава розробляє відповідну фінансову політику, зміст якої включає розробку науково обґрунтованих концепцій розвитку фінансової системи, визначення основних напрямів використання фінансових ресурсів на поточний період та на перспективу; реалізацію практичних дій, спрямованих на досягнення поставлених цілей. На сьогоднішній день, коли в країні відбувається повномасштабне вторгнення країни-агресора, наша країна має використовувати ефективні інструменти впливу на соціально-економічні та політичні процеси. Тому зрозумілим стає питання фінансової політики, а особливо складнощів її реалізації в сучасних умовах. Фінансова політика має відповідати інтересам усіх суб'єктів фінансових відносин і саме цей аспект є сьогодні найважливішим. Питання ефективної фінансової політики було і буде актуальним як в Україні, так і в усьому світі.

Стану опрацювання питання фінансової політики присвячені праці таких науковців, як Вдовічен В.А., Касьяненко Л.М., Кучерявенко М.П., Латковська Т.А., Савченко Л.А., Доброскок С., Іоргачова М.І., Ковальова О.М., Коцюрубенко Г. М., Танклевська Н. С., Федосова В. М. та ін. Однак питанням фінансової політики в умовах військового стану не приділялась увага науковців (не було у цьому потреби), як і не вірили в те, що росія наважиться напасти на нашу країну. Тож в умовах війни, доцільним є здійснення аналізу сучасного стану модернізації фінансової політики в Україні, що і зумовило актуальність теми кваліфікаційної роботи.

Метою кваліфікаційної роботи є обґрунтування теоретичних положень та розробка практичних рекомендацій з напрямів реформування фінансової політики в Україні.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні **завдання**:

- дослідити суть і функції фінансової політики держави;
- вивчити складові фінансової політики та охарактеризувати їх;
- оцінити дієвість фінансового механізму як інструменту реалізації фінансової політики України;
- проаналізувати фінансові інструменти управління державним боргом України в умовах воєнного стану;
- розробити практичні рекомендації з напрямів реформування фінансової політики України.

Об’єктом дослідження є складові фінансової політики.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні аспекти реформування фінансової політики в Україні.

Методи дослідження. У роботі використано сукупність загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання, які ґрунтуються на сучасних теоретико-методологічних підходах, що дало змогу забезпечити досягнення поставленої мети та вирішення сформульованих завдань, зокрема: *аналізу і синтезу* – під час уточнення понятійного апарату; *індукції та дедукції* – для формулювання узагальнень, теоретичних висновків на основі вивченого матеріалу; *логіко-аналітичний* – для окреслення тенденцій розвитку та оцінки сучасного стану складових фінансової політики в Україні; *узагальнення* – для формулювання висновків і пропозицій.

Інформаційною базою дослідження є законодавчі та нормативні акти Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України; матеріали й статистичні дані Міністерства фінансів України, Державної казначейської служби України, Державної податкової служби України, наукові праці провідних вітчизняних і зарубіжних учених; ресурси мережі Інтернет.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у вирішенні важливого наукового питання – обґрунтуванні теоретичних положень та розробці практичних рекомендацій з напрямів реформування фінансової політики в Україні. До найвагоміших наукових результатів, які характеризують новизну дослідження та особистий внесок автора, належать такі:

- систематизовано підходи науковців до сутності понять «фінансова політика» (система об'єктивно необхідних заходів щодо використання фінансових відносин для здійснення функцій прямого і непрямого державного управління з метою розв'язання соціальних проблем, забезпечення справедливого, інноваційного, конкурентоздатного і ефективного розвитку економіки) та «фінансовий механізм» (це цілісна сукупність методів, форм, інструментів та важелів впливу на процеси формування, розподілу та використання фінансових ресурсів з метою забезпечення сталих темпів економічного зростання);

- проаналізовано стан державного боргу України в умовах воєнного стану, що дало можливість обґрунтувати шляхи збільшення ефективності управління ним (моніторинг індикаторів боргової безпеки, визначення оптимальної структури відношення боргу до ВВП) враховуючи основні аспекти та тенденції розвитку національної економіки;

- розроблено практичні рекомендації з напрямів реформування фінансової політики України (в частині заходів, котрі допомагають реалізувати пріоритетні цілі фінансової політики держави в умовах війни – політика управління фінансовими ризиками та удосконалення організаційних заходів; в частині напрямів реформування – підходи до розробки та реалізації державної фінансової політики на основі формування та зміцнення інституту соціальної відповідальності економічних суб'єктів з урахуванням розвитку інституціональної архітектури фінансової системи, посилення взаємозв'язку фінансово-економічних відносин та необхідності узгодження поточних потреб соціуму зі стратегічними пріоритетами розбудови соціально орієнтованої

економіки. Це сприятиме реалізації фінансової політики в контексті подолання зовнішніх і внутрішніх викликів).

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що основні наукові положення кваліфікаційної роботи можуть бути використані органами законодавчої на виконавчої влади у процесі реалізації своїх повноважень, а також застосовуватися при викладання дисциплін Фінанси, Бюджетний менеджмент та Податковий менеджмент.

Апробація результатів кваліфікаційної роботи. Основні положення та результати дослідження доповідалися та опубліковані в матеріалах науково-практичних конференцій («Конференція, присвячена Дню науки», м. Житомир, 13-17 травня 2024 р. та «Сучасні виклики сталого розвитку бізнесу», м. Житомир, 7-8 листопада 2024 р.).

Структура, зміст та обсяги роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків і пропозицій, списку використаних літературних джерел. Загальний обсяг роботи складає 80 сторінок машинописного тексту, у тому числі 3 таблиці, 13 рисунків. Список використаної літератури нараховує 69 найменувань.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ПОЛОЖЕННЯ ТА СУТЬ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

1.1. Суть і функції фінансової політики держави

На сучасному етапі економічного розвитку суспільства роль держави як головного суб'єкта економічних відносин значно зростає. Фінансова політика держави стає важливим чинником реалізації державних функцій, пов'язаних з управлінням економікою, підвищенням ефективності національного виробництва, покращенням життя громадян тощо.

Завдання держави щодо управління соціально-економічними процесами реалізуються через її економічну політику, важливою складовою якої є фінансова політика [1].

Суб'єктивні дії держави через фінансову політику відображають об'єктивний характер грошових відносин і мають бути спрямовані на досягнення певних цілей і завдань. Такі дії держави пов'язані з мобілізацією, розподілом і використанням грошових ресурсів і охоплюють усю сукупність вартісних потоків у суспільстві.

Через здійснення системи фінансових заходів і прийомів держава забезпечує конкретизацію головних напрямів розвитку економіки, визначає загальний обсяг і джерела грошових ресурсів, напрями їх руху і використання, здійснює управління соціально-економічними процесами у суспільстві.

Головне призначення фінансової політики держави – це забезпечення безперебійного функціонування фінансової системи суспільства, сприяння ефективному здійсненню державою своїх соціальних, економічних, оборонних, екологічних та інших функцій [1].

Важливою метою фінансової політики держави є збільшення обсягів валового внутрішнього продукту, підвищення ефективності використання

державних грошових ресурсів, необхідних для більш повного задоволення потреб суспільства, їх ефективного і раціонального розподілу між галузями економіки, соціальними групами і територіями.

Фінансова політика держави – складне економіко-правове явище з глибоким макроекономічним змістом, пов'язане з багатьма співпричетними категоріями і поняттями, що стало причиною появи у спеціальній літературі багатьох різноманітних тлумачень сутності та визначення ознак фінансової політики.

Тому чітке з'ясування економічної природи та особливостей цього поняття все більше набуває принципового значення. Сучасні трансформаційні умови розвитку ринкових відносин у вітчизняній економіці викликають потребу у суттєвому посиленні впливу фінансової політики держави на результати функціонування національної економіки.

У іноземній і вітчизняній науковій літературі використовується декілька дефініцій поняття «фінансова політика держави». У зарубіжній економічній літературі це поняття використовується у двох значеннях. У широкому розумінні воно ототожнюється з державним втручанням в процес мобілізації фінансових ресурсів, їх розподілу і використання загалом, у вузькому – здебільшого пов'язується з фінансово-правовою регламентацією діяльності суб'єктів господарювання [1].

Варто зазначити, що дослідження зарубіжних вчених у сфері фінансових відносин останніми роками відрізняються більш конкретним прикладним характером, оскільки базові теоретичні положення фінансової науки в цих країнах були розроблені раніше і знайшли відображення у фінансовій політиці і фінансовому законодавстві.

Відносно теоретичних дискусій, то вони ведуться в основному по питаннях, які пов'язані з роллю, яку виконує фінансова політика в економіці ринкових країн. Сучасний стан західної економічної думки характеризується існуванням і розвитком неокейнсіанської і неокласичної шкіл, їх синтезом, що знайшло відображення у теоріях фінансової політики держави. Прихильники

кейнсіанських поглядів акцентують увагу на необхідності проведення активної, експансійної фінансової політики. Їх опоненти вважають, що державне втручання у рух фінансових потоків має бути обмеженим [1].

В українській економічній літературі фінансову політику держави також розглядають як у широкому розумінні слова, так і вузькому.

У вузькому розумінні фінансову політику держави українські вчені-економісти визначають як сукупність заходів, які здійснює держава на всіх рівнях управління, щодо організації та використання фінансів з метою здійснення своїх функцій і розв'язання невідкладних конкретних завдань. Згідно більш широкого тлумачення до фінансової політики держави включають практично усі елементи і форми фінансової діяльності держави, у тому числі сферу кредитно-грошових відносин.

Не викликає сумніву твердження, що вибір раціональної фінансової політики і успішна її реалізація багато в чому, якщо не в основному, визначають ступінь успішності будь-якої державної політики.

Ряд вітчизняних науковців у своїх публікаціях фінансову політику розглядається передусім як сукупність певних заходів, методів та підходів держави по організації та використанню фінансів [4].

Так, з точки зору О. Василика, фінансова політика держави – це заходи, методи й форми організації та використання фінансів для забезпечення її економічного й соціального розвитку [5].

На думку відомих українських учених В. Федосова і В. Опаріна, фінансова політика є комплексом дій і заходів держави в межах наданих їй функцій і повноважень у сфері фінансів. Водночас науковці підкреслюють, що фінансова політика повинна бути адекватною відповідній економічній і політичній ситуації, котра складається в певний історичний момент у конкретній країні [6].

У рамках іншого підходу науковці під час висвітлення суті фінансової політики акцентують увагу на фінансових відносинах.

Так, для прикладу Т. Сіташ в своїй публікації зазначає, що «сутність фінансової політики як інструмента соціально-економічного розвитку країни

полягає у фінансових відносинах, що виникають між економічними, політичними, правовими державними інституціями у процесі організації фінансової системи та спрямування фінансових ресурсів на досягнення стратегічних і тактичних цілей та завдань розвитку суспільства» [7].

За третього підходу фінансова політика визначається як системна цілеспрямована діяльність держави з використанням фінансової системи, що спрямована на мобілізацію фінансових ресурсів, їх розподіл і використання для виконання державою своїх функцій, таким чином підкреслюючи системний підхід та вагому роль перерозподілу фінансів [8].

У дослідженнях під час визначення взаємовідношення «фінансова політика держави» та «економічна політика держави» науковцями часто підкреслюється єдність цілей економічної і фінансової політики при одночасних відмінностях в інструментарії та методах (засобах досягнення визначених державою цілей).

Зокрема вчені зазначають, що у фінансовій політиці [4]:

- конкретизуються головні напрямки розвитку економіки;
- визначається загальний обсяг фінансових ресурсів, їх джерела та напрямки використання;
- розробляється механізм регулювання і стимулювання фінансовими методами соціально-економічних процесів.

Західні науковці в своїх публікаціях основний акцент спрямовують на таку мету фінансової політики як забезпечення функціонування фінансової системи. Зокрема, вчені І Ларс та О. Свенсон наголошують, що метою фінансової політики є забезпечення безперебійного функціонування фінансової системи суспільства [9].

Більшість вітчизняних дослідників при визначенні мети фінансової політики дотримуються більш широкого твердження, вказуючи, що основною метою фінансової політики є оптимальний розподіл ВВП між галузями народного господарства, соціальними групами населення, територіями.

Окремі науковці деталізують мету фінансової політики. Так, Д. Ванькович визначає мету фінансової політики як «забезпечення синхронного перебігу

параболічних подій з інтенсифікацією процесів обміну-перерозподілу (розподілу-перерозподілу) фінансових ресурсів, досягнення високої конкурентоспроможності національної економіки на основі формування складно організованих структур – атракторів, імплементації моделі економічного зростання, запровадження безперервного експрес-регулювання й прогнозування макроекономічних показників та показників фінансової динаміки» [10].

Натомість Г. Возняк зазначає, що вектором фінансової політики є забезпечення економічного зростання в країні через механізми фінансового впливу на попит і пропозицію, на споживання, заощадження та інвестиції, тобто фінансова політика завжди має чітке спрямування, а її реалізація пов'язана переважно із знаходженням компромісу між потребами і можливостями [11].

Натомість у працях зарубіжних вчених фінансова політика дуже часто ототожнюється з поняттями «фіскальна та монетарна політика», водночас ряд вчених фіскальну політику додатково розділяють на податково-бюджетну та монетарну.

Здійснений нами аналіз визначень фінансової політики у науковій літературі свідчить про наявність широкого спектру трактувань до її суті і варіантів її розуміння, проте кожна точка зору заснована на відповідному критерії, або висвітлює певний концептуальний аспект. Логічно, що такий методологічний підхід до розуміння даного терміну обумовлює множинність її завдань.

На основі аналізу різних наукових джерел можна дійти висновку, що у визначеннях фінансової політики держави практично не виокремлюються нові напрямки, які сьогодні набувають великого значення. На нашу думку, в тлумаченні суті фінансової політики необхідно звернути більше уваги на соціальний аспект і на такі сутнісні ознаки як: справедливість, інноваційність, конкурентоздатність й ефективність, які сьогодні набувають актуальності у зв'язку із зміною суспільного устрою і пріоритетів розвитку [1].

Соціальна спрямованість і ефективність впливу фінансової політики держави на результати функціонування національної економіки визначаються об'єктивними закономірностями економічного розвитку, завданнями суспільного ладу. Ця політика проводиться шляхом мобілізації централізованих та децентралізованих грошових ресурсів і їх використанням на основі фінансового законодавства, нормативно-правових актів. Важливу роль при цьому відіграють методи здійснення грошових потоків через центральну ланку фінансової системи – державний бюджет [1].

Оскільки предметом нашого дослідження є фінансова політика держави у вузькому розумінні, то вважаємо, що її можна сформулювати як систему об'єктивно необхідних заходів щодо використання фінансових відносин для здійснення функцій прямого і непрямого державного управління з метою розв'язання соціальних проблем, забезпечення справедливого, інноваційного, конкурентноздатного і ефективного розвитку економіки, подолання різних перешкод, які не можна подолати, через механізм саморегуляції.

У пропонованому визначенні чітко визначена цільова соціальна спрямованість фінансової політики держави, окреслена її об'єктивна необхідність, можливість прояву механізмів саморегуляції і втрати державою низки владних важелів, які не зовсім притаманні їй у ринкових умовах.

В науковій літературі пропонуються різні підходи до класифікації функцій фінансової політики держави. Згідно загальноприйнятої класифікації, таких основних функцій дві: стимулююча і обмежувальна (стримуюча) [1].

Ступінь активності їх впливу на економіку визначаються завданнями держави в реалізації цілей суспільного розвитку і залежать від фази ділового циклу.

Названі функції фінансової політики держави у повній мірі характеризують її суспільне призначення, відображають економічну специфіку, мотивацію і цілі суб'єктів фінансових відносин. Саме від них, в першу чергу, залежить досягнення певних соціально-економічних завдань суспільства, виконання найважливіших функцій держави.

Стимулююча функція фінансової політики держави спрямована на забезпечення реалізації цільових установок національної економічної політики, а саме: повну зайнятість, помірну інфляцію, стабільність цін. Головна її мета – забезпечити досягнення макроекономічної рівноваги між сукупним попитом і сукупною пропозицією, сприяти економічному розвитку, збільшенню обсягів ВВП і грошових ресурсів. Ця мета досягається через забезпечення стабільних обсягів фінансових ресурсів при сталих пропорціях розподілу й перерозподілу отриманих доходів [1].

Здійснюючи послаблення податкового тиску, держава у короткостроковому періоді може сприяти подоланню кризи в економіці, а у довгостроковому – стимулювати розширення пропозиції факторів виробництва та зростання економічного потенціалу, сприяти збільшенню виробництва товарів і послуг на основі нових технологій [1].

Друга функція фінансової політики держави – обмежувальна (стримуюча). Функція стримування ділової активності використовується з метою запобігання кризи надвиробництва чи скорочення темпів економічного зростання. Урядовий вплив на економіку відбувається через скорочення державних видатків, підвищення рівня оподаткування, установлення більш високих відсоткових ставок за кредити [1].

Заходи стримуючої фінансової політики держави у короткостроковому періоді можуть сприяти уповільненню темпів інфляції, але при цьому може відбуватися зростання рівня безробіття і скорочення обсягу національного виробництва.

У довгостроковому періоді через збільшення податкового тиску може виникнути стійке скорочення сукупної пропозиції і активізація елементів механізму стагфляції. Це небезпечно, особливо за умов пропорційного скорочення державних витрат за всіма статтями бюджету, тому що може відбутися значне скорочення державних інвестицій в інфраструктуру ринку праці [1].

Зрозуміло, що реалізація розглянутих функцій фінансової політики держави не можлива без належного фінансового контролю за процесом створення й використання грошових доходів як з боку спеціальних державних органів, так і з боку неурядових організацій.

Контролюючи процес руху фінансових потоків, держава може виявляти ступінь ефективності і законності їх формування і використання, приймати заходи з метою усунення виникаючих проблем, вживати різноманітні санкції до порушників фінансового законодавства [1].

Водночас систематизація наведених визначень та підходів науковців до висвітлення суті фінансової політики дозволяє нам виокремити такі її ключові характеристики [4]:

- передумовою появи фінансової політики є те, що організація фінансових відносин і рух грошових потоків в державі не здатні функціонувати самі по собі, а їх організацією повинні займатися конкретні суб'єкти з певними інтересами.
- фінансова політика належить до сфери діяльності законодавчої і виконавчої влади;
- практичне впровадження фінансової політики відбувається на основі сукупності цілей, підходів, заходів, інструментів та методів;
- фінансова політика держави є вагомим інструментом впливу на фінансові відносини, економічний і соціальний розвиток;
- у центрі фінансової політики знаходяться різнонапрямлені інтереси владних структур, суб'єктів господарювання, різних верств населення.

На фінансову політику держави впливає значна кількість зовнішніх та внутрішніх чинників. Серед зовнішніх чинників можна виділити наступні: взаємозалежності країни від економічних відносин з іншими країнами, обмін технологіями, інтеграції держави до світових систем та інші. До внутрішніх чинників, які здійснюють мають вплив на фінансову політику держави доцільно віднести: структуру та рівень розвитку економіки, населення та його

інтелектуальний рівень, організація грошового обігу, стабільність грошової одиниці тощо [23].

Отже, фінансова політика повинна ґрунтуватися на формуванні ефективної та злагодженої фінансової системи країни за допомогою використання дієвих методів державного регулювання, дотриманні основних принципів – що у своїй сукупній взаємодії створить сприятливий клімат для розвитку фінансового середовища і активізує економічний розвиток країни.

1.2. Складові фінансової політики та їх характеристика

З огляду на широку та масштабну сферу впливу фінансової політики, ряд дослідників намагаються дослідити її комплексно, тоді як інші приділяють увагу різним складовим фінансової політики.

Ознайомлення з науковими працями І. Адаменко, О. Василика, В. Федосова, В. Опаріна, Т. Сіташ, М. Петричко, В. Дем'янишина свідчить, що основними самостійними складовими частинами фінансової політики науковці вважають такі:

- податкову політику,
- бюджетно-фінансову політику;
- грошово-кредитна (монетарна) політику.

Для кожної складової фінансової політики вчені виокремлюють притаманні свої завдання, суб'єкти їх реалізації, сфера фінансових відносин та інструментарій впливу.

Так, метою бюджетної політики зазначають стимулювання соціально-економічних процесів у суспільстві через використання коштів централізованого грошового фонду для забезпечення належного функціонування і розвитку економіки та інших сфер (соціальної, природоохоронної і т.д.). Здійснюється бюджетна політика на основі

економічних і адміністративних заходів, які використовує держава, використовуючи, головним чином, бюджетні та податкові механізми [4].

Петричко М.М. та Басара М.М. [14] відзначають, що бюджетна політика як складова частина фінансової політики держави є важливим інструментом впливу на валовий внутрішній продукт для досягнення конкретних цілей стабілізації та розвитку економіки держави.

Ключовою проблемою бюджетної політики є, як підкреслює В. Дем'янишин, є поєднання суперечливих, але взаємозв'язаних між собою функцій бюджетного регулювання в умовах обмеження бюджетних ресурсів та наявності специфічних інтересів різних соціальних груп населення [3].

Податкова політика спрямована на забезпечення економічно обгрунтованого податкового навантаження на суб'єктів господарювання, стимулювання суспільно необхідної економічної діяльності суб'єктів, а також дотримання принципу соціальної справедливості та конституційних гарантій прав громадян при оподаткуванні їх доходів [4].

Податкова політика здійснюється через ухвалення законодавчих і нормативних актів, використання податків, зборів, обов'язкових платежів. За її допомогою в державі відбувається перерозподіл прибутку, заохочуються інвестиції чи заощадження, стримується, за потреби, споживання і використання окремих товарів тощо [15].

Грошово-кредитна політика включає комплекс заходів у сфері грошового обігу та кредиту, спрямованих на забезпечення стабільності грошової одиниці шляхом використання визначених законодавством засобів і методів. Основними об'єктами грошово-кредитної політики виступають грошова маса, валютний курс, швидкість обігу грошей, процентні ставки, а базовими інструментами такі:

- 1) визначення та регулювання норм обов'язкових резервів для комерційних банків;
- 2) процентна політика;
- 3) рефінансування комерційних банків;

- 4) управління золотовалютними резервами;
- 5) операції з цінними паперами;
- 6) регулювання імпорту та експорту капіталу;
- 7) емісія власних боргових зобов'язань і операції з ними [16].

За допомогою грошово-кредитної політики відбувається стимулювання ділової активності в умовах депресії та пригнічування економічних процесів за «перегріву» кон'юнктури.

Зазначимо, що такий підхід до розмежування складових фінансової політики є найбільш поширеним у вітчизняних публікаціях.

Реалізація фінансової політики держави здійснюється у вигляді комплексу заходів, які втілюються через фінансове право, фінансову систему і фінансовий механізм з метою найбільш повного виконання фінансами своїх функцій. Через норми фінансового права та елементи фінансової системи і фінансового механізму здійснюється реалізація положень концепції економічного розвитку держави. Якщо остання відсутня, то навряд чи можна говорити про будь-яку фінансову політику в державі [17].

До основних видів фінансової політики держави можна віднести наступні: бюджетно-податкова політика, грошово-кредитна політика і політика управління державним боргом, адже саме ці види розкривають сутність фінансової політики держави. Інші види фінансової політики держави, які зустрічаються в роботах дослідників, будемо вважати похідними або комбінаторними, які поєднують в собі окремі елементи фінансової політики і політику держави в інших сферах. Класифікація видів фінансової політики в Україні наведена на рис. 1.1.

Бюджетно-податкова політика – це складова фінансової політики держави в сфері оподаткування, державних витрат та державного бюджету, спрямована на забезпечення зайнятості населення і стримування інфляційних процесів. Виступає інструментом перерозподілу ВВП за допомогою системи оподаткування, бюджетних витрат та соціальних трансфертів [17].

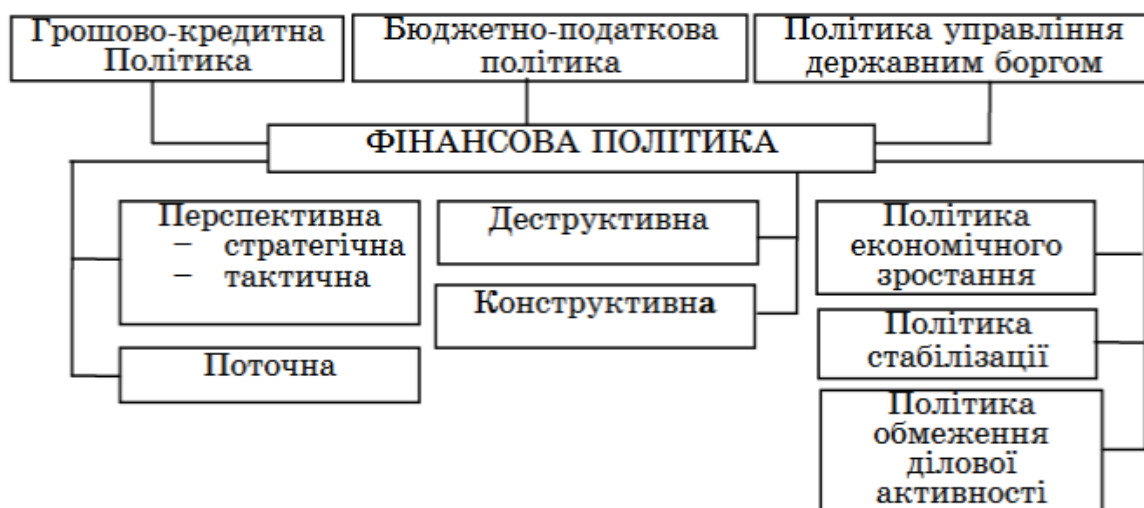

Рис. 1.1. Класифікація видів фінансової політики держави [17].

В коло задач бюджетно-податкової політики входить: перерозподіл національного доходу, фінансування заходів економічної і соціальної політики, стимулювання науково-технічного прогресу, створення суспільних благ (оборона, охорона здоров'я, освіта), подолання негативних зовнішніх ефектів (в наслідок приватного споживання).

Важливість бюджетно-податкової політики проявляється в інтенсифікації розвитку економіки і усунення протиріч, притаманних ринковій економіці. Її заходи впливають як на сукупний попит, так і на сукупну пропозицію.

В короткостроковому періоді пріоритетами такої політики можуть бути макроекономічна стабілізація, протистояння інфляції, а в довгостроковому – сприяння стійкому зростанню та сталому розвитку суспільства, покращення демографічної ситуації, інфраструктури, освіти тощо [17].

В залежності від фази економічного циклу застосовують стимулюючу або стримуючу бюджетно-податкову політику. Стимулююча політика використовується під час спаду і вирішує задачу скорочення прецесійного розриву випуску, зниження рівня безробіття і спрямована на збільшення сукупного попиту. Її інструментами виступають: збільшення державних витрат, зменшення податків, збільшення трансфертів.

Стримуюча політика використовується в фазі економічного буму і ставить на меті зменшення інфляційного розриву випуску, зниження інфляції і спрямована на зменшення сукупного попиту. Її інструментами виступають: зменшення державних закупівель, підвищення ставок оподаткування, скорочення трансфертів [17].

Окрім цього розрізняють дискреційну і автоматичну (недискреційну) бюджетно-податкову політику. Перша пов'язана із законодавчою зміною урядом величини державних закупівель, податків і трансфертів з метою стабілізації економіки. А друга заснована на дії автоматичних стабілізаторів – інструментів, величина яких не змінюється, але сама їх наявність автоматично стабілізує економіку. До таких інструментів відносять податок з доходів фізичних осіб, податок на прибуток підприємств, непрямі податки (в першу чергу ПДВ), допомога по безробіттю і допомога соціально незахищеним верствам населення.

В розвинених країнах економіка на 2/3 регулюється за рахунок дискреційної бюджетно-податкової політики і на 1/3 за рахунок автоматичних стабілізаторів [17].

Бюджетно-податкова політика повинна мати базис, а уряд має чітко розуміти, на якій стадії розвитку знаходиться економіка, з якими проблемами вона стикається і як їх вирішувати. З початку необхідно отримати підтвердження про фазу економічного циклу (в даному випадку спад) і прийняти рішення про доцільність зміни сукупного попиту шляхом використання стимулюючої бюджетно-податкової політики, а також обрати період, коли застосування основних інструментів забезпечить найкращий ефект.

Перевагами бюджетно-податкової політики вважають: ефект мультиплікатору, відсутність зовнішнього лагу, наявність автоматичних стабілізаторів. Серед недоліків слід виділити: ефект витіснення, наявність внутрішнього лагу, невизначеність, дефіцит бюджету [17].

Грошово-кредитна політика застосовується у тісній взаємодії із бюджетно-політикою політикою. Її можна визначити як вид фінансової політики держави, за допомогою якої держава через уповноважені органи (найчастіше – Центральний банк країни) регулює обсяг грошової маси в обігу з метою забезпечення стабільного економічного зростання, повної зайнятості, цінової стабільності, рівноваги платіжного балансу.

Тактичними цілями грошово-кредитної політики виступають контроль за пропозицією грошей (грошової маси), контроль за рівнем відсоткових ставок, контроль за обмінним курсом національної валюти.

Основними інструментами грошово-кредитної політики, які можуть застосовуватись регулюючими органами є наступні: встановлення норм обов'язкового резервування для комерційних банків, операції на відкритому ринку, рефінансування комерційних банків, процентна політика (регулювання облікової ставки), управління золотовалютними резервами, регулювання експорту та імпорту капіталу. Використання цих інструментів дає можливості безпосередньо і опосередковано впливати на пропозицію грошової маси в обігу [17].

Як і бюджетно-податкова політика, грошово-кредитна політика може бути стимулюючою і стримуючою. Перша застосовується в період економічного спаду, і її головна мета – пожвавлення економічного зростання, стимулювання ділової активності, зменшення безробіття. При цьому центральний банк країни здійснює заходи щодо збільшення пропозиції грошей шляхом зниження норм обов'язкового резервування і облікової ставки, викупу державних цінних паперів. Стримуюча грошово-кредитна політика має зворотні цілі і проводиться в період економічного буму для зниження ділової активності та боротьби з інфляцією. При цьому центральний банк зменшує пропозицію грошей в економіці, збільшуючи норми обов'язкового резервування і облікову ставку, а також здійснюючи продаж державних цінних паперів [17].

На сучасному етапі розвитку грошово-кредитної політики її головна мета, яка переслідується більшістю розвинутих країни світу, – це боротьба з

інфляційними процесами, а основними інструментами при цьому виступають операції на відкритому ринку і управління обліковою ставкою.

Ще один вид фінансової політики – управління державним боргом – передбачає використання державою комплексу заходів щодо встановлення обсягів та умов залучення коштів, їх використання і погашення, а також забезпечення належної платоспроможності держави [17].

Політика управління державним боргом може розглядатись у широкому розумінні як діяльність держави у якості позичальника і гаранта виконання зобов'язань її суб'єктів, що потребує комплексного підходу, включаючи узгодження цілей і методів інших видів фінансової політики (бюджетно-податкової та грошово-кредитної), дій уряду і Центрального банку країни, розробку заходів по зниженню боргового навантаження, активне управління державним боргом тощо.

У вузькому розумінні управління державним боргом слід розглядати як конкретні дії, спрямовані на підготовку, випуск, розміщення боргових зобов'язань держави, надання гарантій, обслуговування і погашення боргу.

Політика управління державним боргом включає такі важливі складові: формування боргової стратегії, націленої на забезпечення сталості та обґрунтованості рівня державного боргу; досягнення збалансованої структури боргу; активне управління ринковою частиною державного боргу; збереження потенціалу рефінансування боргу при зміні кон'юнктури фінансових ринків; виконання цільових орієнтирів щодо вартості обслуговування боргу і допустимого ступеня ризику; утримування заборгованості державного сектора економіки на економічно прийнятному рівні [18].

Що стосується методів управління державним боргом, то вони представлені на рис. 1.2.

Найчастіше застосовуються пролонгація, консолідація, конверсія боргу. Інші методи є менш популярними, а їх використання свідчить про проблеми або відсутність можливостей у країни розраховуватись із своїми кредиторами.

Рис. 1.2. Методи управління державним боргом [17].

На сучасному етапі економічного розвитку більшість країн світу мають суттєві проблеми в політиці управління державним боргом, обсяги якого часто перевищують існуючі рекомендаційні нормативи, а витрати на обслуговування займають значну питому вагу у видатковій частині державного бюджету країни [17].

Рис. 1.3. Етапи формування і реалізації фінансової політики [13].

Політика управління державним боргом фактично продовжує заходи бюджетно-податкової політики в контексті управління витратами на обслуговування боргу, пошуку оптимальних шляхів фінансування дефіциту бюджету, надання державних гарантій за зобов'язаннями вітчизняних суб'єктів господарювання тощо.

Процес формування і реалізації фінансової політики охоплює кілька етапів (рис.1.3.).

Дієздатність фінансової політики залежить від ефективності діяльності держави на кожному етапі та правильності прийнятих рішень.

На основі сформованої політики здійснюються конкретні заходи у сфері фінансів. При цьому дуже важливо забезпечити дієвість фінансових інструментів, адже результативність фінансової політики залежить як від її обґрунтованості, так і від того, як реалізуються механізми її здійснення. У зв'язку з цим вкрай важливим є контроль за ходом реалізації виробленої фінансової політики [13].

З урахуванням наявних наукових засад [20, 21, 13] представимо на рис. 1.4. функціональну структуру державної фінансової політики.

Відповідно до зазначеного, можна зробити висновок, що загальна ефективність державної фінансової політики багато в чому визначається узгодженістю її складових.

Для повного розуміння сутності державної фінансової політики варто представити її удосконалену комплексну класифікацію, що враховуватиме вже наявні у економічній науці засади [13, 17, 22].

Наведемо на рис. 1.5. удосконалену класифікацію державної фінансової політики за основними ознаками.

Науковцями одними з першочергових класифікаційних ознак виокремлюються час, відповідно до якого державну фінансову політику поділяють на поточну та перспективну, а також спосіб розробки, за яким виокремлюють науково обґрунтовану та волюнтаристську складові.

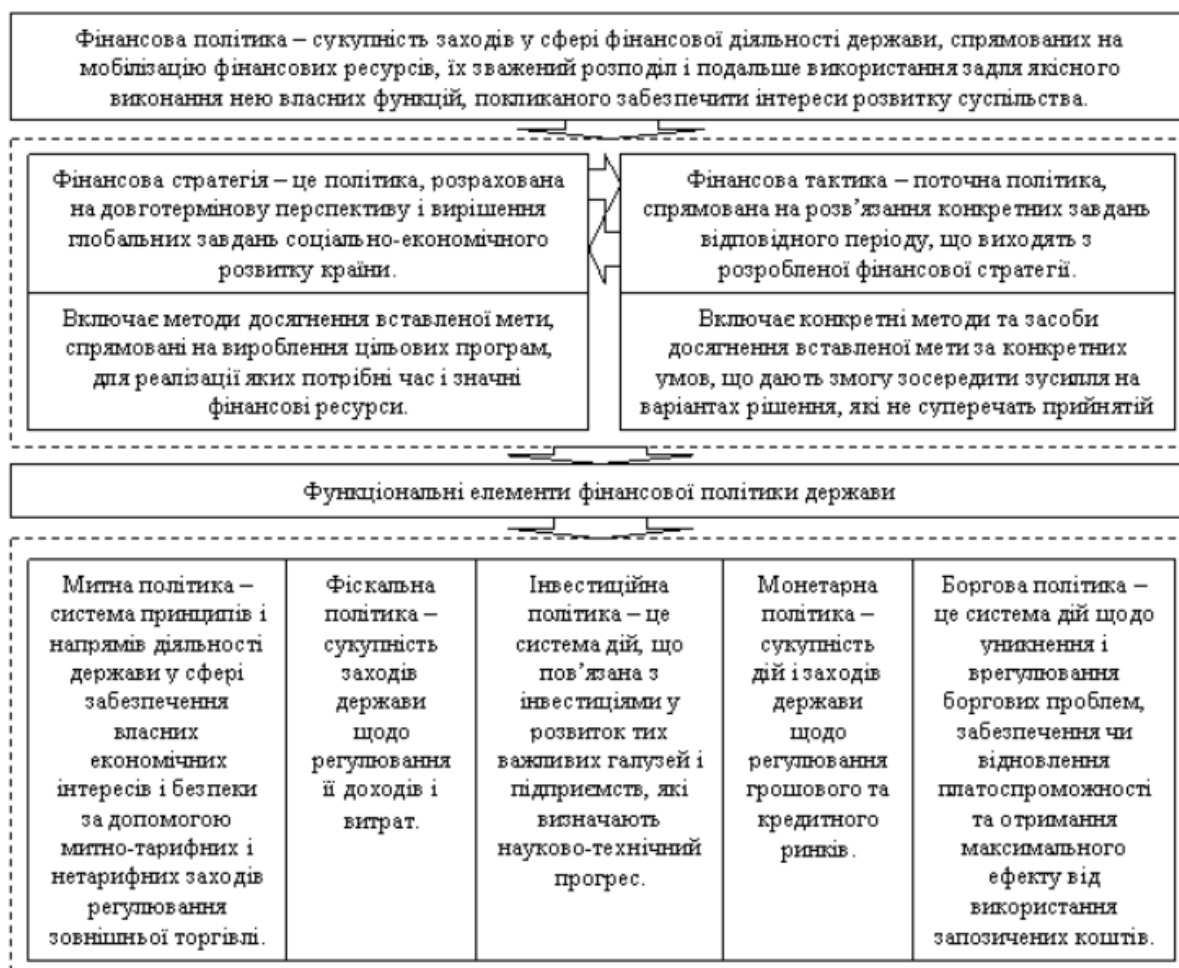

Рис. 1.4. Функціональна структура державної фінансової політики [19].

З іншого боку, державна фінансова політика розглядається з точки зору як способу регулювання та результативності, на основі чого відповідно виділяють рефляційний та дефляційний, а також конструктивний та деструктивний її види.

Окрім того важливим аспектом виступає етапність розвитку держави, що у підсумку визначає завдання її фінансової політики. Саме тому науковцями виокремлюються такі типи політики, як стабілізація, зростання та стримування активності [19].

Неможна забувати про зазначені раніше складові фінансової політики держави, до яких належать митна, фінансова, інвестиційна, монетарна та боргова підсистеми, що також виступає класифікаційною умовою.

Окрім цього фінансову політику держави структурують за ступенем законодавчої та адміністративної регламентації відносин. Відповідно до цього виділяють політику жорсткої та помірної регламентації, а також мінімальних обмежень.

Але окрім зазначених напрямів значну роль для розуміння особливостей процесу розробки та впровадження у життя державою фінансової політики відіграє характер централізації або децентралізації. Також варто пам'ятати про рівні реалізації, що в умовах децентралізації набувають особливого значення. Зокрема, серед них зазвичай виокремлюють загальнодержавний, регіональний або місцевий.

Відповідно до зазначеного, формування перспективної та поточної фінансової політики доцільно здійснювати у зв'язку за функціональними напрямами (фіскальним, митним, монетарним, інвестиційним, борговим) з належним рівнем наукового обґрунтування, що дозволить їм носити за результатами впровадження у життя конструктивний характер. Даний процес має враховувати тенденції розвитку держави, що з одного боку визначає завдання, завдяки яким досягатиметься передбачена мета, а з іншого – ступінь регламентації політики в ході її реалізації [19].

Важливим питанням також як в ході розробки так і реалізації фінансової стратегії має ступінь децентралізації, що визначатиме особливості передбачених нею заходів на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівнях. Сам процес реалізації здійснюється за рахунок створення умов, що забезпечують дієвість фінансового механізму, робота якого вимагає застосування комплексу фінансових методів та використання всієї сукупності важелів відповідно до діючого нормативно правового забезпечення [19].

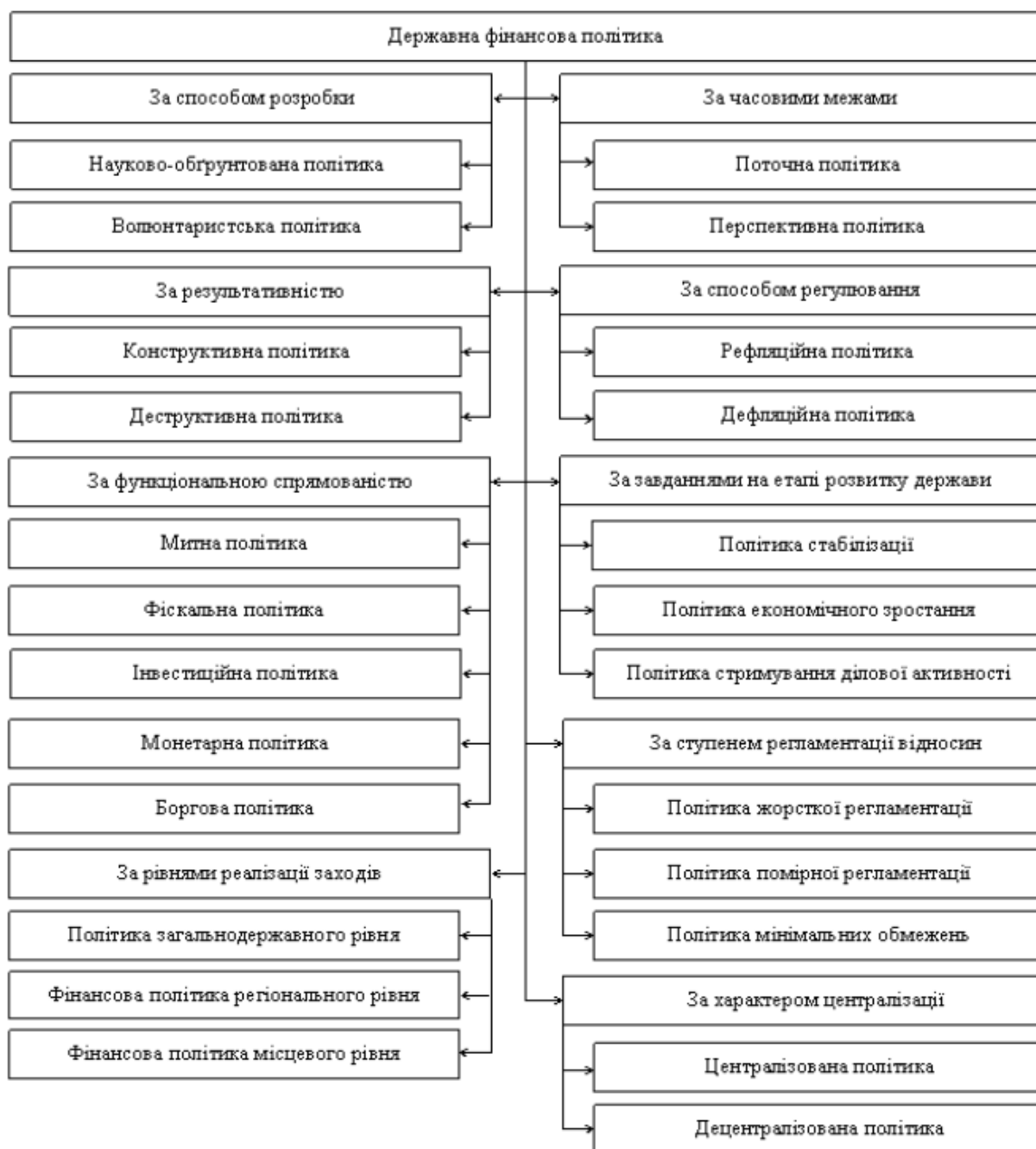

Рис. 1.5. Класифікація державної фінансової політики [19].

Отже, ефективна фінансова політика покликана створити сприятливі умови для стійкого розвитку держави за рахунок реалізації нових дієвих механізмів функціонування фінансової системи. В ході формування та впровадження у життя фінансової політики необхідно враховувати наявні умови, що складаються в країні, оскільки вони обумовлюють доцільність застосування

певних інструментів, а також можуть прискорювати або гальмувати реалізацію тих чи інших заходів.

Державна фінансова політика розглядається науковцями як сфера діяльності влади, складова загальної державної економічної політики, визначений урядом держави напрям фінансової діяльності країни, а також сукупність заходів державного рівня у фінансовій сфері. Загалом вона є сукупністю обґрунтованих заходів у сфері фінансової діяльності держави, спрямованих на мобілізацію фінансових ресурсів, їх зважений розподіл і подальше використання задля якісного виконання нею власних функцій, покликаного забезпечити інтереси розвитку суспільства [19].

1.3. Фінансовий механізм як інструмент реалізації фінансової політики України

Економічна наука розглядає фінансовий механізм як засіб реалізації засад фінансової політики держави в усіх ланках фінансової системи за допомогою специфічних форм, методів, важелів та інструментів. Особливості функціонування цих складових фінансового механізму залежить від організації фінансових відносин у кожній ланці фінансової системи [24].

Фінансовий механізм є частиною фінансової політики. Будучи складовою господарського механізму, він активно використовується всіма суб'єктами фінансових відносин для регулювання соціально-економічних процесів.

Формування фінансового механізму здійснюється державою та окремими господарюючими суб'єктами відповідно до засад фінансової стратегії. Зміни елементів механізму відбуваються у зв'язку із вирішенням різноманітних тактичних завдань. Відповідно до основних положень фінансової політики за допомогою цього механізму здійснюється широкомасштабний розподіл і перерозподіл створеного у державі ВВП [24].

У цілому фінансовий механізм становить систему встановлених державою форм та методів організації фінансових відносин. Він є зовнішньою оболонкою фінансів, що проявляється у фінансовій практиці. Забезпечуючи оптимізацію розподілу і перерозподілу ВВП за допомогою фінансового механізму суб'єкти фінансових відносин регулюють соціально-економічні процеси на кожному етапі свого поступу, враховуючи його особливості та об'єктивні і суб'єктивні чинники.

Однак, концептуальні засади фінансового механізму в економічній науці досліджені поверхово. Не маючи відповідної теоретичної основи, вітчизняна практика не у повній мірі використовує можливості цього механізму, його складових у вирішенні економічних і соціальних проблем. Неузгодженість окремих форм, методів, важелів, інструментів цього механізму негативно відображається на рівні забезпечення сталого розвитку України [24].

Структура фінансового механізму є досить складною. До неї входять різні елементи, що відповідають різноманітності фінансових відносин. Саме множинність фінансових взаємозв'язків передбачає застосування великої кількості видів, форм, методів, важелів та інструментів їхньої організації як елементів фінансового механізму. До структури фінансового механізму входять різноманітні організаційні форми, форми фінансового забезпечення, методи та інструменти фінансового регулювання, фінансові стимули та санкції, які можна об'єднати у відповідні підсистеми [24].

Формуючи фінансовий механізм, держава повинна намагатися забезпечити його найбільш повну відповідність до вимог фінансової політики того чи іншого періоду, що є запорукою повноти реалізації її мети й завдань. При цьому має зберігатися постійне прагнення до найбільш повного сполучення фінансового механізму та його окремих елементів з особистими та суспільними інтересами, що є запорукою його високої ефективності.

Фінансовий механізм діє ефективно, якщо злагоджено функціонують усі його складові частини. Приводячи їх у дію держава може спрямувати економічний, екологічний і соціальний розвиток на своїй території відповідно

до потреб її громадян. Цієї мети досягають через створення і використання відповідних фондів грошових коштів.

Фінансовий механізм відіграє визначальну роль у функціонуванні фінансової системи. Зрозуміло, що від належної якості та рівня законодавчого і нормативного забезпечення, фінансового планування, фінансового регулювання, фінансового нормування, оподаткування, неподаткових методів мобілізації доходів, фінансування, фінансового резервування, міжбюджетних відносин, фінансової звітності, фінансового контролю залежить рівень практичної реалізації фінансових відносин у кожній ланці фінансової системи і якість виконання державою своїх функцій в цілому. Тому усі успіхи та невдачі у соціально-економічному розвитку ми завжди повинні пов'язувати з якістю організації та функціонування фінансового механізму [24].

Науковці, які досліджують теоретичні і практичні проблеми фінансового механізму, акцентують увагу на різних аспектах цього складного та універсального фінансового поняття.

Дослідження сутності фінансового механізму необхідно поєднувати із аналізом трьох його начал – механізму, господарського механізму та фінансів суспільства.

У науковій літературі здебільшого під механізмом розуміють:

- систему ланок, пристрій, спосіб, які визначають порядок певного виду діяльності;

- внутрішній пристрій машини, устаткування тощо – систему певних ланок та елементів, що приводять їх у дію, тобто перетворюють рух одних ланок в необхідний рух інших;

- систему прямих і опосередкованих взаємозв'язків між економічними явищами і процесами, передусім між їх протилежними сторонами, а також між підсистемами й елементами, які виникають у різних типів економічних систем та між ними (за наявності комплексу умов) [26, с. 496].

Економічна наука використовує цей термін як внутрішню будову, систему функціонування, систему взаємозв'язків між економічними законами й

категоріями, апарат певного виду економічної діяльності і виділяє різні його види: господарський, організаційний, ринковий тощо.

Кожна держава у процесі регулювання соціально-економічних стосунків використовує відповідний господарський механізм, який найповніше відповідає її традиціям та рівню розвитку. Цей механізм реалізується за допомогою економічної політики [24].

Для України властивий свій господарський механізм, особливості організації якого обумовлені специфікою її соціально-економічного розвитку, станом економіки, стабільністю грошової одиниці, результативністю зовнішньоекономічних відносин і т. д.

Господарський механізм формується на взаємодії окремих ланок, сторін, елементів економічної системи, куди включаються й фінансові відносини. Отже, структура господарського механізму буде визначатися структурою елементів економічної системи і включатиме різноманітні його види, зокрема, фінансовий, кредитний, ціновий тощо [24].

Враховуючи, що фінанси суспільства і фінансові відносини є складовою частиною економічних відносин, фінансовий механізм суспільства буде невід'ємною складовою господарського механізму.

Як і господарський, фінансовий механізм суспільства в економічній літературі розглядають з різних сторін, зокрема, як: сукупність фінансових методів, форм, інструментів та важелів впливу на соціально-економічний розвиток (О. Романенко [27, с. 42] та інші); комплекс спеціально розроблених і законодавчо закріплених в державі форм і методів створення й використання фінансових ресурсів для забезпечення економічного розвитку та соціальних потреб громадян (О. Василик [5, с. 102]); сукупність економіко-організаційних та правових форм і методів управління фінансовою діяльністю держави в процесі створення і використання фондів фінансових ресурсів з метою забезпечення різноманітних потреб державних структур, господарських суб'єктів і населення (В. Базилевич, Л. Баластрик [28, с. 18]); сукупність конкретних фінансових форм, методів та важелів, за допомогою яких

забезпечується процес суспільного відтворення, тобто здійснюються розподільчі і перерозподільчі відносини, утворюються доходи суб'єктів господарювання і фонди грошових коштів (О. Кириленко [29, с. 41], С. Юрій [30, с. 39]) тощо.

На нашу думку, кожне з названих визначень розкриває якусь одну або декілька особливостей фінансового механізму суспільства, однак у сукупності вони окреслюють сутність цього складного економічного поняття.

Ми вважаємо, що фінансовий механізм – це сукупність фінансових форм, методів, важелів, інструментів, стимулів і санкцій, за допомогою яких забезпечується здійснення широкої системи розподільчих і перерозподільчих процесів, формування і використання фондів грошових коштів держави й суб'єктів господарювання різних організаційних форм та форм власності, функціонування фінансової системи в цілому та реалізація засад фінансової політики держави, спрямованої на зростання темпів економічного розвитку країни, добробуту громадян та рівня екологічної безпеки [24].

Під фінансовим механізмом ми розуміємо сукупність підходів, форм методів, інструментів та важелів, а також нормативно-правового та інформаційного забезпечення, які забезпечують утворення й використання фондів фінансових ресурсів з метою забезпечення стратегічних потреб держави, суб'єктів господарювання та населення.

До основних сфер впливу фінансового механізму на процеси суспільного розвитку держави належать такі.

По-перше, це фінансове забезпечення відтворювального процесу, яке забезпечує покриття затрат за рахунок фінансових ресурсів, акумульованих суб'єктами господарювання і державою, що може відбуватися через самофінансування, кредитування та бюджетне фінансування (надання коштів з бюджету на безповоротних засадах на основі різних інструментів – дотацій, субсидій, субвенцій) [4].

По-друге, вагомою сферою впливу фінансового механізму є фінансове регулювання, яке спрямоване на перерозподіл частини доходів підприємств і

організацій, а також населення і спрямування цих коштів у бюджети й державні цільові фонди для задоволення державних потреб [4].

По-третє, фінансове стимулювання за допомогою яких можна впливати на матеріальні інтереси суб'єктів господарювання через використання ряду фінансових стимулів розвитку виробництва і підвищення його ефективності (бюджетних стимулів, ефективного інвестування фінансових ресурсів, використання фінансових пільг і санкції) [4].

Ефективність дії фінансового механізму забезпечують його складові, що є такі [4]:

1. Система методів, що включає:

- методи фінансового планування та прогнозування;
- методи впливу фінансових відносин на господарський процес;
- методи отримання та перерозподілу національного прибутку в масштабах держави;
- методи фінансового контролю та нагляду.

2. Підходи щодо формування фондів.

3. Інструменти, за допомогою якого здійснюється утворення й розподіл централізованих і децентралізованих фінансових ресурсів;

4. Нормативно-правове забезпечення функціонування фінансового механізму, яке охоплює закони, постанови уряду, накази, нормативні положення.

5. Інформаційне забезпечення.

С. Львовчкін при розгляді складових фінансового механізму акцентує увагу на тому, що в основі забезпечення його дії є взаємодія фінансових інструментів та фінансових індикаторів [31, с. 96]. На його думку, фінансові індикатори мають засвідчувати певні фінансові процеси і є основою вибору адекватних фінансових інструментів. Окрім цього, вони також відображають результативність їх застосування. Така позиція автора є доволі аргументованою. Однак, на нашу думку, згадані вище процеси можливі лише при визначенні прогнозних і планових величин фінансових індикаторів,

моніторингу їх виконання, оперативного реагування на їх відхилення із використанням відповідних фінансових інструментів, ефективної системи контролю тощо – тобто за умови наявності відповідної управлінської складової із необхідними системами її забезпечення.

Визначення сутності та структури фінансового механізму потребує чіткого розмежування між такими поняттями, як фінансовий інструмент, метод, форма та важіль. Вони не є синонімами ані з точки зору семантики, ані з позиції дослідження фінансів.

Теоретичну плутанину взаємозв'язку та співвідношення цих понять як основних елементів фінансового механізму підкреслювали та намагалися розв'язати у своїх дослідженнях О. Ковалюк, М. Крупка та С. Львовчкін [31, 32, 33]. Попри це, у вітчизняній фінансовій літературі і досі відсутній консенсус щодо співвідношення згаданих понять, тому вважаємо за необхідне провести їх розмежування.

Фінансові методи є виявами дії фінансового механізму. До них ми відносимо фінансове планування і прогнозування, фінансове забезпечення, фінансове регулювання та фінансовий контроль. Слід зазначити, що фінансове забезпечення та фінансове регулювання є методами прямої дії, решта – методами забезпечення такої дії. При цьому варто погодитись із О. Василюком, що таке розмежування функцій (так називає методи фінансового механізму О. Василюк) є доволі абстрактним, оскільки фінансове забезпечення може виконувати функції фінансового регулювання і навпаки [5, с. 102].

Наприклад, такий інструмент фінансового механізму як податок може бути як складовою фінансового забезпечення (фіскальна функція податків), так і виконувати регулюючу функцію.

Фінансові методи конкретизуються у формах їх вияву. Так формами фінансового забезпечення є самофінансування, кредитування, безповоротне фінансування (бюджетне), страхування.

Дія фінансових методів виявляється у фінансових інструментах. До них входять податки, збори, внески, амортизаційні відрахування, видатки, субсидії тощо [25].

У структурі фінансового механізму виділяють також фінансові важелі. Вони приводять у дію фінансові інструменти та поділяються на стимули і санкції.

Отже, проаналізувавши різні підходи до визначення суті та структури фінансового механізму, можемо констатувати, що це поняття є доволі складним, що відображається у розмаїтті підходів до його трактування. На основі проведеного аналізу можна запропонувати таке визначення фінансового механізму [25]: фінансовий механізм – це цілісна сукупність методів, форм, інструментів та важелів впливу на процеси формування, розподілу та використання фінансових ресурсів з метою забезпечення сталих темпів економічного зростання.

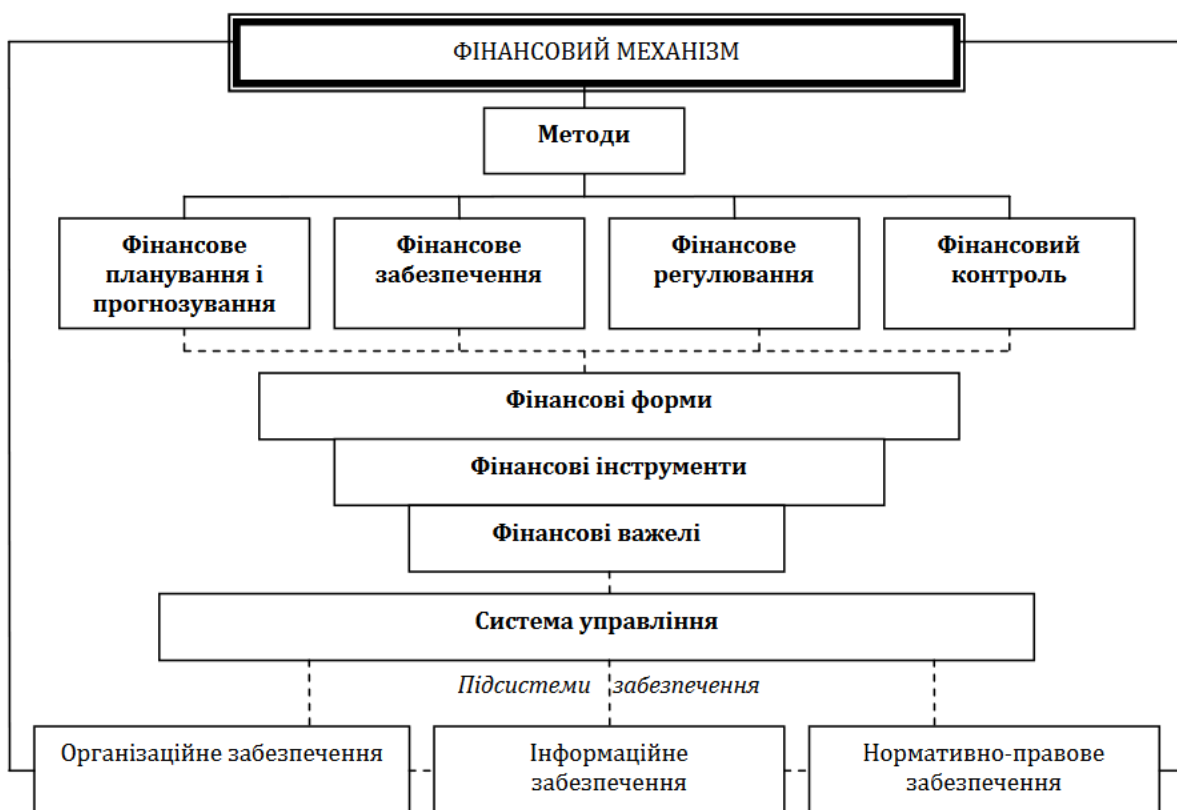

Рис. 1.6. Структура фінансового механізму [25].

Ефективне функціонування такого механізму можливе лише за умов наявності дієвої системи управління із відповідним організаційним, інформаційним і нормативно-правовим забезпеченням.

Під цілісною сукупністю методів, форм, інструментів та важелів ми розуміємо їх узгоджену дію. Схематично такий фінансовий механізм зображено на рис. 1.6.

До найважливіших завдань розвитку фінансового механізму в умовах реформування фінансової системи України відносяться [24]:

- повноцінне впровадження стратегічного та середньострокового бюджетного планування, що забезпечить розподіл ресурсів відповідно до визначених пріоритетів держави та посилення загальної фінансової дисципліни;
- запровадження дієвої системи планування і оцінювання виконання державного бюджету, підвищення ролі і відповідальності головних розпорядників бюджетних коштів щодо визначення пріоритетів своєї діяльності та ефективного використання таких коштів для їх досягнення;
- підвищення ефективності державних видатків завдяки проведенню комплексного аналізу доцільності та ефективності видатків і зміни підходів до їх здійснення шляхом переходу від утримання установ до надання якісних державних послуг;
- підвищення якості та ефективності адміністрування податків і зборів та рівня дотримання вимог податкового законодавства; посилення контролю за фінансовими ризиками та здійснення заходів для їх мінімізації, зокрема щодо державних підприємств, державних гарантій та інших умовних боргових зобов'язань;
- забезпечення стратегічного розподілу та проведення моніторингу державних інвестицій;
- підтримка процесу бюджетної децентралізації шляхом забезпечення чіткого розподілу відповідних повноважень і ресурсів, а також забезпечення підзвітності місцевих бюджетів; підвищення рівня управлінської підзвітності та

ефективності внутрішнього контролю та аудиту в органах влади на центральному та місцевому рівні.

Таким чином, запропоноване нами визначення фінансового механізму відображає як його кількісний (фінансові ресурси, що формуються, розподіляються та використовуються), так і якісний бік (цілісну сукупність методів, форм, інструментів та важелів).

Водночас, воно позбавлене загальновживаного, утім дещо незрозумілого у змістовому плані, акцентування на його впливі на соціально-економічні процеси, адже функціонування фінансового механізму може як прискорювати, так і сповільнювати їх [25].

Відтак нами було чітко сформульовано основну мету функціонування фінансового механізму – забезпечення сталих темпів економічного зростання.

Реалізація цієї мети можлива лише за умови ефективного функціонування фінансового механізму в країні. Така ефективність значною мірою залежатиме від злагодженої взаємодії і якнайповнішого використання арсеналу фінансових інструментів, важелів та методів впливу не лише для оптимального розподілу та перерозподілу наявних фінансових ресурсів, забезпечення їх ефективного використання, а й для максимальної мобілізації потенційних резервів, тобто формування та реалізації фінансового потенціалу економічного зростання.

Висновки до 1-го розділу

Дослідивши теоретичні положення та суть фінансової політики дійшли наступних висновків.

1. Оскільки предметом нашого дослідження є фінансова політика держави у вузькому розумінні, то вважаємо, що її можна сформулювати як систему об'єктивно необхідних заходів щодо використання фінансових відносин для здійснення функцій прямого і непрямого державного управління з метою розв'язання соціальних проблем, забезпечення справедливого, інноваційного,

конкурентноздатного і ефективного розвитку економіки, подолання різних перешкод, які не можна подолати, через механізм саморегуляції.

2. На сучасному етапі розвитку економічної науки державну фінансову політику можна класифікувати за такими ознаками: часові межі, спосіб розробки та реалізації, завданнями на етапі розвитку держави та результативністю, а також функціональною спрямованістю, ступенем регламентації відносин, рівнями характером централізації. Деталізоване структурування дозволяє покращити розуміння ролі фінансової політики в економіці держави, а також більш повно розкриває особливості її розробки та реалізації.

3. Структура фінансового механізму є досить складною. До неї входять різні елементи, що відповідають різноманітності фінансових відносин. Саме множинність фінансових взаємозв'язків передбачає застосування великої кількості видів, форм, методів, важелів та інструментів їхньої організації як елементів фінансового механізму. До структури фінансового механізму входять різноманітні організаційні форми, форми фінансового забезпечення, методи та інструменти фінансового регулювання, фінансові стимули та санкції, які можна об'єднати у відповідні підсистеми.

Під фінансовим механізмом пропонуємо розуміти сукупність фінансових форм, методів, важелів, інструментів, стимулів і санкцій, за допомогою яких забезпечується здійснення широкої системи розподільчих і перерозподільчих процесів, формування і використання централізованого та децентралізованих фондів грошових коштів держави, суб'єктів господарювання та домогосподарств, функціонування фінансової системи в цілому та реалізація засад фінансової політики держави, спрямованої на зростання темпів розвитку економіки, добробуту громадян та забезпечення екологічної безпеки суспільства. Дієвість фінансового механізму залежить від сукупності його елементів, заходів і конкретних дій, які застосовує держава у процесі мобілізації та використання фінансових ресурсів.

РОЗДІЛ 2. ФІНАНСОВА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

2.1. Дослідження фінансових інструментів управління державним боргом України в умовах воєнного стану

В сучасних умовах безсистемні й безконтрольні запозичення, відсутність ефективної системи управління державним боргом призводять до нарощення зовнішньої та внутрішньої заборгованості України. Значне зростання державного боргу зумовлене війною в країні, нестабільною ситуацією з рефінансуванням боргів попередніх років, високими валютними ризиками зовнішньої заборгованості, а також тиском боргових виплат на державні фінанси.

При цьому методи управління державним боргом інтегруються у бюджетний механізм країни на основі операцій державного бюджету, пов'язаних зі зміною обсягу державного боргу, його обслуговуванням, використанням залучених коштів. Погашення та обслуговування державного боргу передбачає проведення платежів для виконання боргових зобов'язань перед кредиторами щодо сплати основної суми боргу, відсотків й інших витрат, визначених умовами випуску державних цінних паперів, державними гарантіями, угодами про позику [34].

Специфіка управління державним боргом в Україні пов'язана з деформаціями структури державного боргу. Так, 60% усіх запозичень є зовнішніми, а на внутрішньому фінансовому ринку держава отримує лише 40% необхідних коштів. Водночас з 2018 р. державний борг України у національній валюті почав зростати з 2168,6 млрд. грн. до 2551,9 млрд. грн. у 2020 р., а його приріст становив 17,8%. У 2021 р. державний борг України становив 2671,8 млрд. грн., що у відсотковому відношенні є збільшенням на 23,2%, порівняно з 2018 р. (рис. 2.1.).

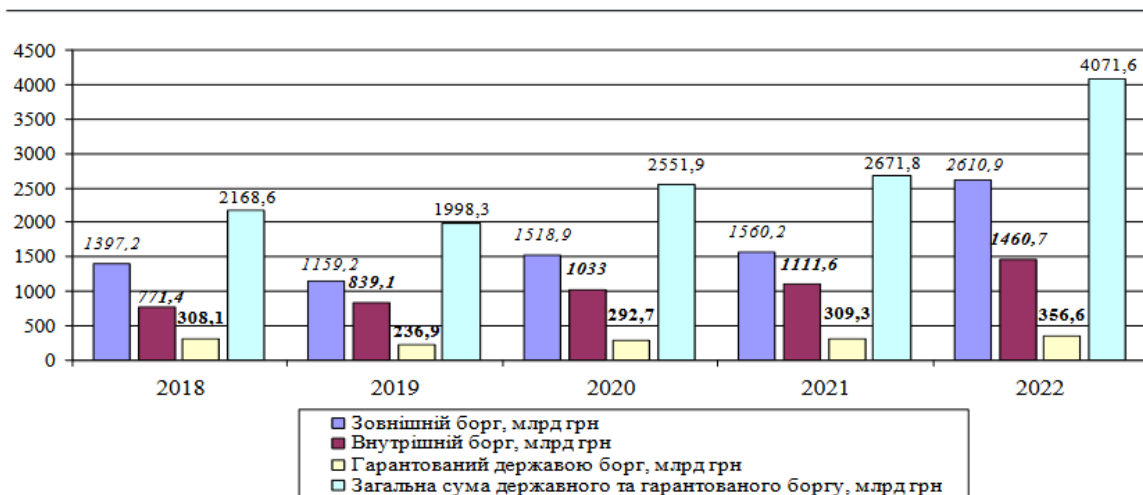

Рис. 2.1. Динаміка державного і гарантованого державою боргу України та його складових у 2018-2022 рр.*

*Складено на основі [35].

Внаслідок російсько-української війни у 2022 р. відбулося значне збільшення боргу, який на кінець року становив 4071,7 млрд. грн., а приріст збільшився вдвічі, порівняно з попереднім роком, що вказувало на негативні зрушення в економіці держави.

Протягом 2020 р. на 383,3 млрд. грн. збільшилася сума державного та гарантованого державою боргу України, порівняно з 2018 р., при цьому державний та гарантований державою борг у доларовому еквіваленті зріс на 13,3 млрд. дол. США. Причиною такої тенденції стало фінансування видатків державного бюджету за рахунок запозичень та девальвація грошової одиниці. Водночас через пандемію COVID-19 в Україні збільшився дефіцит державного бюджету, зокрема наслідком обмежувальних заходів щодо недопущення поширення захворювання стало зростання показників граничного та фактичного дефіциту державного бюджету.

За даними Міністерства фінансів України, державний та гарантований державою борг України на кінець 2021 р. становив 2671,8 млрд грн, з яких: зовнішній борг – 1560,2 млрд. грн. (58,4% від загальної суми державного та гарантованого державою боргу); внутрішній борг – 1116,6 млрд. грн. (35,8%).

У 2022 р. загальний державний борг України суттєво зріз та становив 4071,7 млрд. грн., що у процентному відношенні показує збільшення, порівняно з попереднім роком, на 52,4% [35].

Відтак, загальний обсяг державного боргу України демонструє зростаючу тенденцію, що є негативним чинником розвитку економіки країни, підсилює її залежність від обмінного курсу, вказує на нерозвиненість внутрішнього фінансового ринку. У такій ситуації девальвація національної валюти збільшуватиме навантаження з боргових виплат та сприятиме виникненню бюджетної кризи.

Важливість стратегічного й тактичного управління державним боргом України визначає поточна валютна структура її боргових зобов'язань (рис. 2.2).

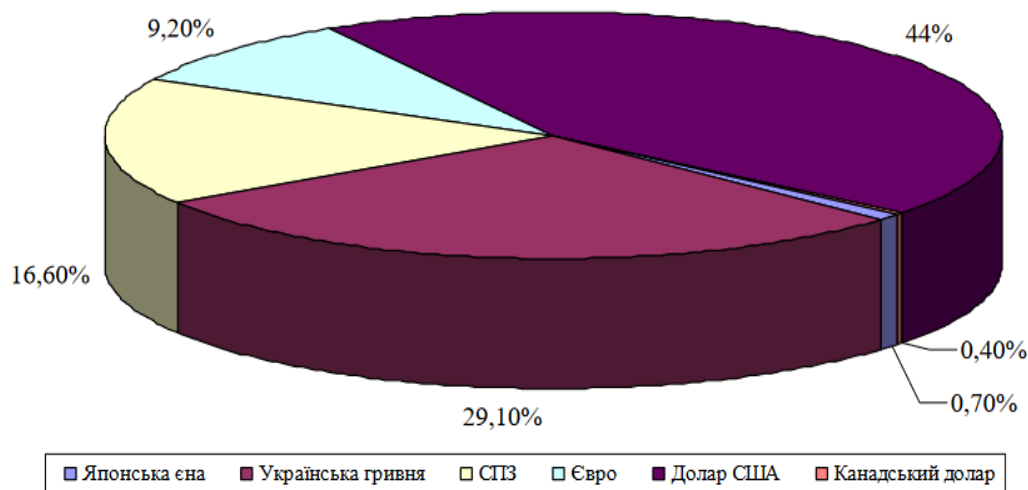

Рис. 2.2. Структура державного боргу України в розрізі валют погашення у 2022 р.*

*Побудовано на основі [35]

Так, “переважна частина заборгованості в розрізі валют погашення здійснена в гривнях та в доларах США – 32,81% та 29,96% відповідно. Частина боргу держави деномінована в інших валютах, а саме: євро – 22,06%, спеціальні права запозичення (СПЗ) – 12,96%, японська єна – 0,9%, канадський долар – 1,29%, англійський фунт стерлінгів – 0,02%” [11].

Відтак, система управління державним боргом залежить від валютної політики, оскільки значну питому вагу боргових зобов'язань країни сплачують в іноземній валюті.

Зростання частки державного боргу, номінованого в іноземній валюті, вказує також на збільшення витрат на обслуговування боргу, номінованих в іноземній валюті. Така ситуація зумовлює скорочення валютної пропозиції та девальвацію гривні на фінансових ринках держави, а також є передумовою для проведення реструктуризації державної заборгованості [34].

Ефективність механізму управління державним боргом визначається стандартним набором індикаторів боргового навантаження, фактичні значення яких порівнюють із гранично допустимими. Так, з 2019 р. боргова позиція України характеризувалася зростанням індикаторів боргового навантаження та порушенням їх граничних рівнів (рис. 2.3).

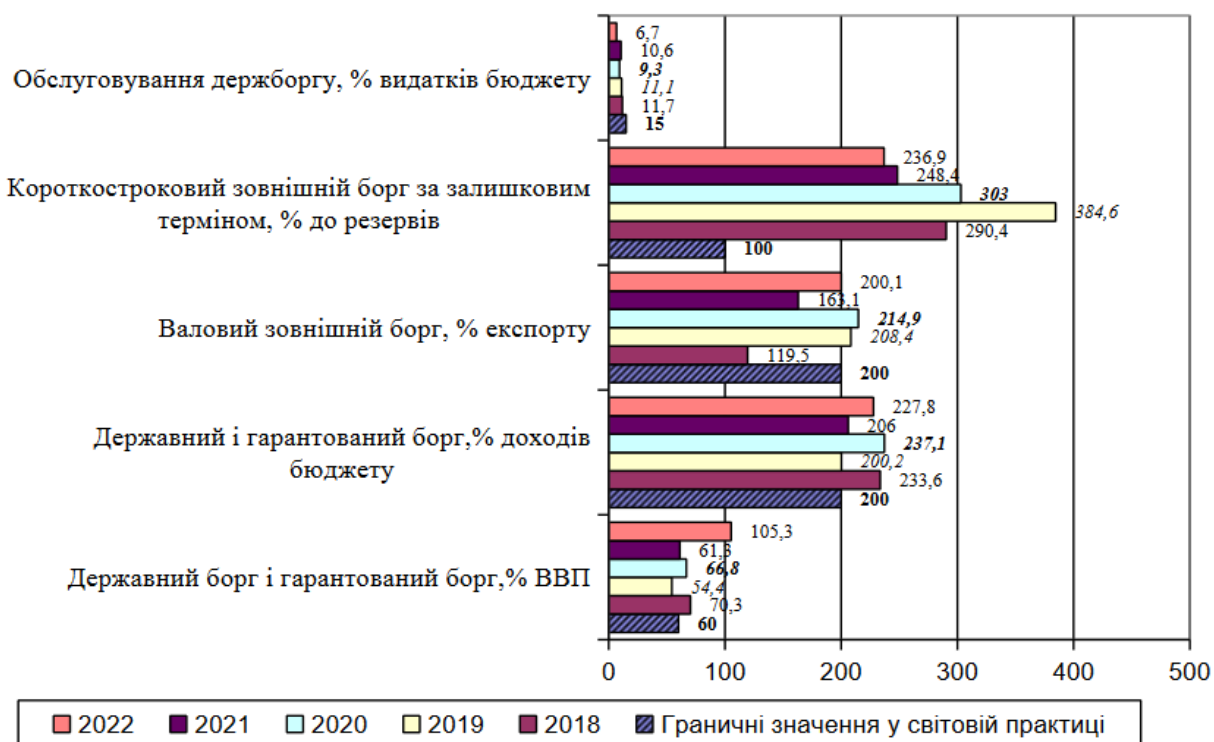

Рис. 2.3. Динаміка індикаторів боргового навантаження України та їх порівняння з граничними значеннями у 2018-2022 рр.*

*Побудовано на основі [35].

Відносні показники боргового навантаження суттєво зменшилися у 2021 р., але боргові ризики були доволі високими. Відносно ВВП величина державного і гарантованого державою боргу зменшилася з 70,3% ВВП на початку 2019 р. до 61,3% ВВП у 2021 р., однак через війну досягла максимального значення – 105,3% ВВП наприкінці 2022 р. Така ситуація була спричинена девальвацією гривні та скороченням реального ВВП при збільшенні номінальної суми внутрішнього і зовнішнього боргу держави [34].

Державний і гарантований державою борг відносно доходів бюджету станом на 31.12.2018 р. становив 233,6%, зменшившись на 33,4 п.п. наприкінці наступного року. Однак щодо доходів бюджету гранично допустимий рівень боргу (200%) було перевищено протягом усього досліджуваного періоду (2018-2022 рр.). На кінець 2018 р. валовий зовнішній борг України становив 119,4% експорту, що було нижчим від граничного показника на рівні 200% експорту. Однак цей показник засвідчив негативну динаміку у 2019, 2020 та 2022 р. (208,4%, 214,9%, 200,1% експорту відповідно). Загальноприйняте значення відношення короткострокового зовнішнього боргу до валових міжнародних резервів становить 100%. В Україні таке відношення на кінець 2022 р. становило 236,9%, дещо зменшившись щодо 2021 р. – 248,4%. Така динаміка зумовлена перевищенням абсолютного приросту короткострокового зовнішнього боргу над приростом міжнародних резервів України. Це співвідношення демонструє потенційну нестійку зовнішньо-боргову позицію України, нестачу офіційних валютних резервів для подолання шоків фінансового рахунку платіжного балансу [34].

Державний борг України характеризується дороговартісним обслуговуванням. “Позитивний вплив на зростання коефіцієнта покриття вартості обслуговування державного боргу приростом ВВП мала ревальвація гривні щодо долара США (у 2018 р. темп приросту грн/дол. становив –0,025 та –0,102 у 2019 р.” [36].

Однак для фінансування бюджетного дефіциту держава залучала кредити під високі відсотки. Відтак, у 2018-2022 рр. спостерігалось зростання вартості обслуговування державного боргу (рис. 2.4).

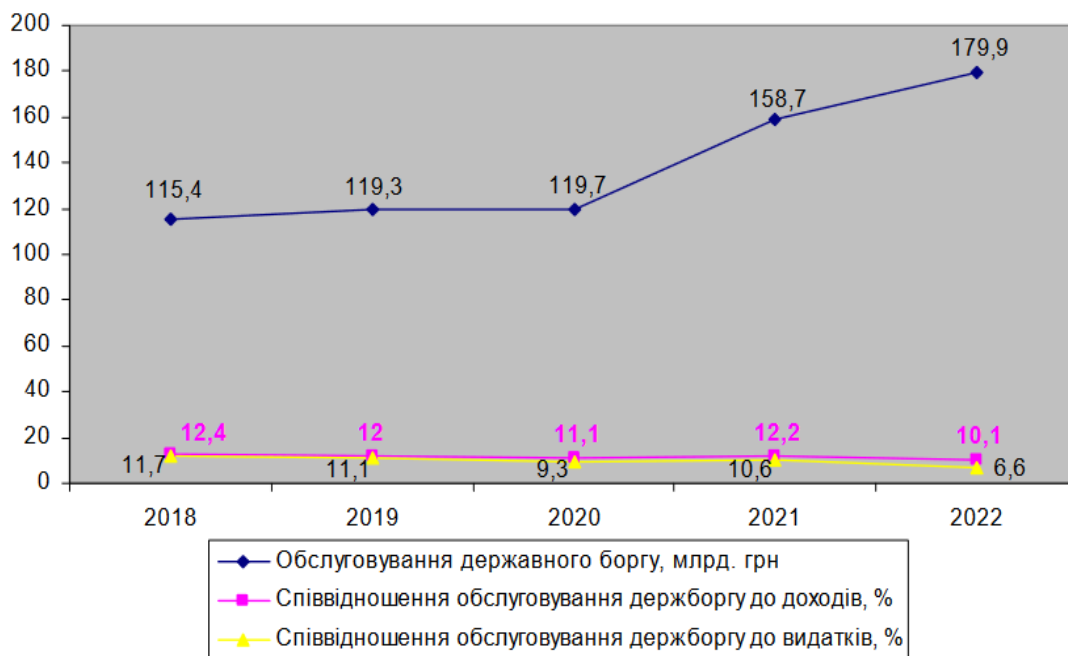

Рис. 2.4. Вартість обслуговування державного боргу України у 2018-2022 рр. щодо обсягу доходів та видатків Державного бюджету України*

*Побудовано на основі [35].

Згідно з даними офіційної статистики Міністерства фінансів України, у 2020 р., порівняно з аналогічним періодом 2018 р., скоротилося співвідношення платежів з обслуговування державного боргу до обсягу доходів державного бюджету на 1,3%, а відношення вартості обслуговування державного боргу до обсягу видатків державного бюджету становило у 2020 р. 9,3%, що на 2,4% менше за величину цього показника у 2018 р. Порівняно з попереднім роком, зросли аналогічні показники 2021 р. на 1,1% та на 1,3% відповідно” [35].

Водночас необхідність збільшення видатків на обслуговування державного боргу у 2021-2022 рр. суттєво зменшила ефективність видаткової частини державного бюджету та можливості фінансування інших потреб.

Аналіз стану державного боргу України за показниками боргового навантаження вказує на суттєву фінансову загрозу для країни, оскільки граничний борговий рівень за усіма індикаторами за останні роки був перевищений. Водночас зростання у 2018-2022 рр. обсягу державного та гарантованого державою боргу пов'язано із забезпеченням фінансування дефіциту державного бюджету, девальвацією національної валюти, капіталізацією державних банків, пандемією COVID-19 та війною в державі [34].

Згідно з Бюджетним кодексом України гранична сума державного боргу не повинна перевищувати 60 % від ВВП [38]. За даними Міністерства фінансів України у 2022 р. цей показник становив 78,4 % від ВВП, у 2023 р. збільшився до 84,4 % ВВП. Загальновідомо, що сукупний державний борг складається з державного боргу й гарантованого державою боргу. Питома вага останнього в структурі загального боргу у 2023 р. становила 6 % і в порівнянні з відповідним показником 2022 р. зменшилась на 2,2 % [38].

Зупинимося на дослідженні саме обсягів і структури безпосередньо боргу держави. Основні показники державного боргу України наведені в табл. 2.1.

Таблиця 2.1.

Аналіз обсягів і структури державного боргу України

Показники	Роки				
	2019	2020	2021	2022	2023
Державний борг, млн грн	1761369,1	2259231,8	2362492,9	3715120,8	5188068,9
Зовнішній державний борг, млн грн	931874,0	1258521,9	1299934,1	2325430,5	3600371,3
Внутрішній державний борг, млн грн.	829495,1	1000709,9	1062558,7	1389690,3	1587697,6
Частка державного боргу в структурі сукупного боргу, % у тому числі	88,1	88,5	88,4	91,2	94,0
зовнішній борг, %	46,6	49,3	48,7	57,1	65,2
внутрішній борг, %	41,5	39,2%	39,8	34,1	28,8

Як видно з даних, наведених у табл. 2.1, у структурі державного боргу переважає зовнішній борг, тобто заборгованість перед урядами та

центральною банками інших країн, міжнародними фінансовими організаціями та інститутами, а також нерезидентами (юридичними і фізичними особами), які вклали кошти в купівлю облігацій зовнішньої державної позики, розміщених на міжнародних ринках державних цінних паперів.

У структурі зовнішнього державного боргу у 2023 р. 40,8 % приходилось на позики, одержані по лінії міжнародних фінансових організацій. З них 22,6 % займали позики Європейського Союзу, 8,98 % кредити Міжнародного банку реконструкції та розвитку (МБРР) і на третьому місці зі значенням 6,88 % були кредити, отримані від Міжнародного валютного фонду (МВФ). Від інших держав Україна отримала позики, частка яких становила 4,76 %, з яких 2,53 % займала кредитна допомога Канади. Питома вага позик, отриманих від іноземних комерційних банків, становила 1,08 % [39].

Як зазначається в Програмі управління державним боргом на 2024 рік [40], держава планує залучити на внутрішньому ринку кошти у сумі 525,9 млрд. грн., що становить 24,0 % від загальної суми запозичень, на зовнішньому ринку 1668,1 млрд. грн., або 76,0 % загальної суми. Також передбачено боргові джерела фінансування державного бюджету за типом боргового зобов'язання, серед яких 77 % займають довгострокові запозичення, середньострокові 13,6 % і короткострокові 9,0 %.

У розрізі кредиторів очікується залучити боргові джерела фінансування від ЄС – 30 %, МВФ і Світового банку по 10 %, Канади – 3 %, інших кредиторів – 23 %, а також завдяки випуску облігацій внутрішньої державної позики (ОВДП) – 24 % [40].

В умовах інфляційних коливань, девальвації національної валюти подальше зростання зовнішнього державного боргу може призвести до зростання ризиків для фінансової безпеки держави, управління якими в умовах воєнного стану є обмеженими. У вищезазначеній Програмі на 2024 р. передбачено заходи для зменшення наступних ризиків [40]:

- рефінансування завдяки випуску середньо- і довгострокових ОВДП паралельно з обмеженням випуску короткострокових облігацій;

- відсоткового ризику – в умовах зниження облікової ставки НБУ та рівня інфляції поступово будуть знижуватися відсоткові ставки по ОВДП;
- ризику ліквідності – завдяки перегляду й оптимізації графіка погашення державного боргу;
- валютного ризику – шляхом розвитку ринку внутрішніх державних запозичень і збільшення частки ОВДП у національній валюті, а також обмеження обсягів випуску зазначених облігацій в іноземній валюті.

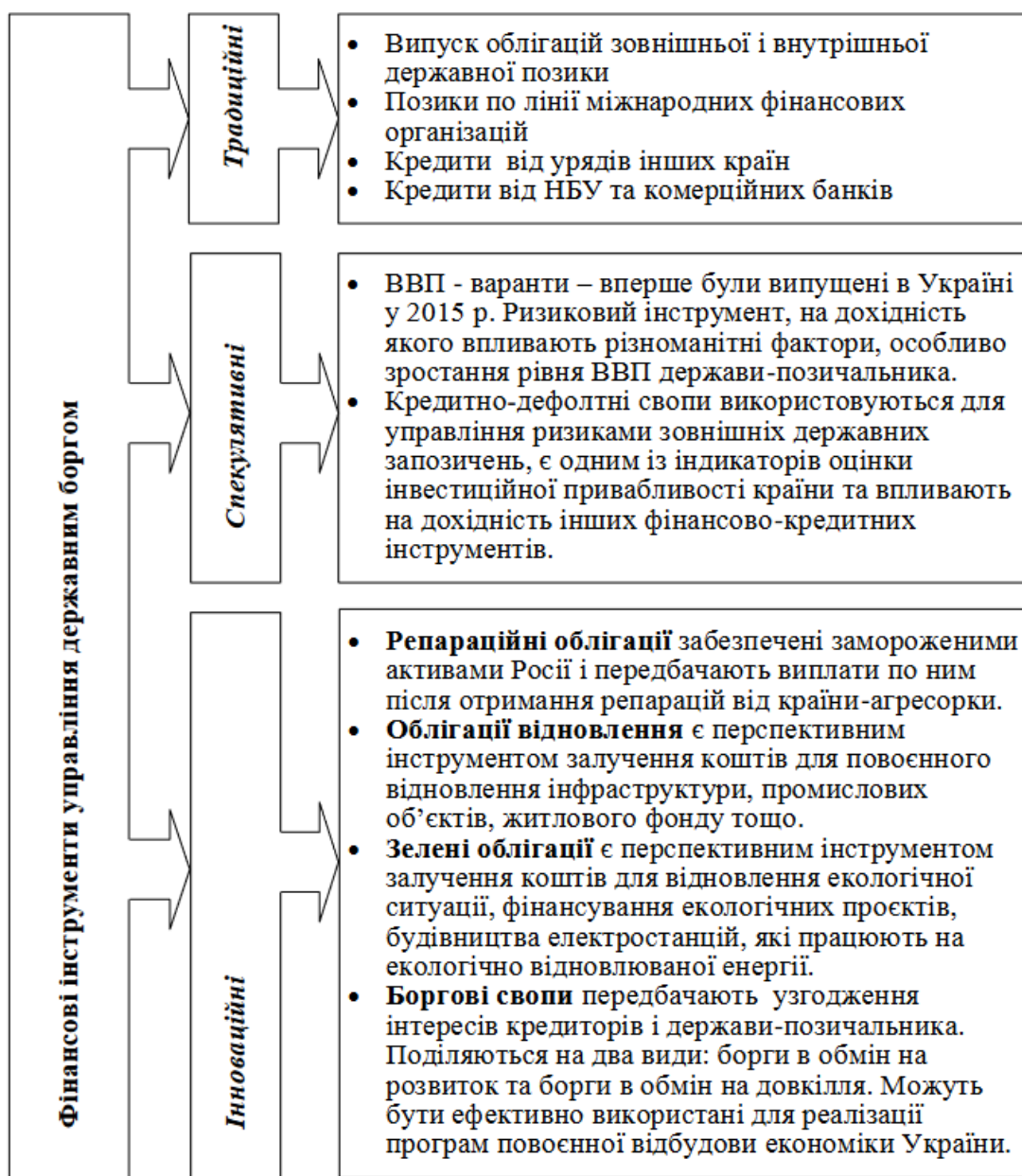

Рис. 2.5. Види фінансових інструментів управління державним боргом [37].

Крім зазначених заходів, на нашу думку, зменшити боргові ризики держави можливо завдяки впровадженню дієвих фінансових інструментів управління державним боргом (рис. див. 2.5).

Вищезазначені інструменти тісно взаємопов'язані з методами управління державним боргом, а саме реструктуризацією, пролонгацією, конверсією, консолідацією, рефінансуванням, анулюванням, секютеризацією тощо [41].

При виборі застосування того чи іншого фінансового інструменту управління державним боргом необхідно враховувати їх вплив на зниження або підвищення кредитного рейтингу країни, можливості своєчасного погашення взятих боргових зобов'язань особливо в іноземній валюті, вплив державного боргу на економічний і соціальний розвиток, можливості використання пільгового довгострокового фінансування та залучення грантів [37].

За понаднормового рівня боргового навантаження національна економіка характеризується низькими темпами економічного зростання, вразливістю до впливу зовнішніх чинників – обмінних курсів, коливань відсоткових ставок, цін на експортовані товари, попиту в країнах-партнерах [36].

Зі збільшенням обсягу боргу підвищуються ризики його рефінансування. Існування значного боргового навантаження і суттєвих видатків на обслуговування боргу є причиною зменшення фінансування першочергових видатків бюджету на активізацію економічної діяльності, розвиток людського капіталу та підвищення обороноздатності країни [34].

Наслідки неефективного механізму управління державним боргом виявляються на стадії його обслуговування і погашення. За наявності певного обсягу державного боргу виникає необхідність здійснення щорічних відсоткових платежів, які фінансують за рахунок коштів бюджету. Відтак, у довгостроковому періоді збільшення боргу розбалансовує бюджет та призводить до його дефіциту з негативними економічними, соціальними і фінансовими наслідками.

Внаслідок здійснення значних боргових виплат обмежуються джерела внутрішнього інвестування та скорочуються можливості для внутрішнього споживання, що може призвести до боргової кризи держави.

Підсумовуючи вищезазначене, можна зробити такі висновки й узагальнення. По-перше, державний борг України створює ризики для фінансової спроможності держави, а подальше залучення позикових коштів за незначних темпів економічного зростання посилює загрози макрофінансовій стабільності. Відтак, для збільшення ефективності управління державним боргом важливим є формування належного механізму управління ним, моніторинг індикаторів боргової безпеки, визначення оптимальної структури відношення боргу до ВВП, враховуючи основні аспекти та тенденції розвитку національної економіки [34].

По-друге, ефективне управління державним боргом передбачає оптимальне співвідношення між економічним зростанням, запозиченнями та інвестиціями, пошук реальних джерел фінансування, забезпечення платоспроможності держави. В такому контексті важливе значення має розробка середньострокової боргової стратегії, діагностика структури боргу, використання запозичень для цілей розвитку, орієнтація на внутрішній ринок. Належне законодавче забезпечення регулювання витрат з обслуговування та погашення боргу, вдосконалення управління ризиками дадуть змогу державі своєчасно виконувати свої боргові зобов'язання [34].

Проведений аналіз обсягу державного боргу України дав змогу виявити причини й фактори його зростання, а також ризики з ним пов'язані та заходи спрямовані на їх зменшення. Ризики пов'язані зі зростанням державного боргу безпосередньо впливають на імідж держави як позичальника, рівень довіри внутрішніх і зовнішніх інвесторів до державних цінних паперів, стан економічної і фінансової безпеки держави в цілому.

Зменшення боргових ризиків багато в чому залежить від обґрунтованого вибору фінансових інструментів управління державним боргом, які можна поділити на традиційні, спекулятивні та інноваційні. Активне використання

інноваційних фінансових інструментів не дивлячись на їх економічну доцільність в умовах воєнного стану на жаль є обмеженим з причини відсутності відповідного законодавства з чітким регулюванням сфери й умов їх застосування. При цьому у випадку випуску репараційних облігацій необхідно узгоджувати відповідні рішення з урядами іноземних країн, зокрема ЄС на використання коштів від заморожених активів країни агресора на відновлення України [37].

2.2. Сучасна парадигма фінансової політики держави та особливості її реалізації в умовах війни

Концептуально-методологічним підходом у формуванні сучасної парадигми фінансової політики держави є обґрунтування правових, інституційних та економічних засад реалізації компромісу між економічними інтересами окремих суб'єктів у системі фінансових відносин стосовно реалізації їх права власності на окремі види грошових доходів. Всі суб'єкти системи фінансових відносин як в умовах наявної державної, а на сьогодні, і глобальної світової системи, об'єднані в різні форми організації, а саме: державні й міждержавні інститути, різні форми організації бізнесу, соціальні та громадські організації, фінанси домогосподарств, персональні фінанси. При цьому всі вони є складовими системи публічних фінансів держави [42].

Прозорість і доброчесність фінансової діяльності всіх суб'єктів фінансової системи формують сучасну систему публічних фінансів держави в умовах посилення процесів демократизації суспільства. Серцевиною системи публічних фінансів держави є персональні фінанси, які реалізують право приватної власності за демократичного устрою та ринкової економічної системи. Сама демократизація наразі визначає пріоритетність ролі індивідуума, що втілюється в Конституції країни та тих функціях, які покладаються на державу [42].

Сучасне демократичне суспільство реалізує тенденцію до посилення значення суспільних функцій держави, що зумовлює зростання ролі системи державних фінансів і фінансів окремих територій, але при цьому пріоритетами в загальній структурі видатків є витрати на соціальні програми та реалізацію потреб окремого індивідуума. Складовою процесів демократизації суспільства є посилення контролю за законністю використання грошових коштів на всіх рівнях – державних інститутів, суб'єктів безпеки та окремого індивідуума.

Дослідження сучасної парадигми фінансової політики держави в Україні обґрунтовує необхідність виокремлення трьох моделей її реалізації, а саме [42]:

- 1) в умовах мирного стану;
- 2) у період війни;
- 3) фінансова політика повоєнного відновлення.

Стратегічні цілі кожної моделі фінансової політики можуть збігатися, насамперед у контексті цілей, які повинні забезпечити позитивну динаміку зростання ВВП та грошових доходів громадян. Проте виклики в період повномасштабної війни на території України визначають єдину пріоритетну ціль сьогодення для всього суспільства – забезпечення Перемоги та деокупацію території [42].

У цьому аспекті пріоритетною ціллю фінансової політики повинне стати забезпечення повноцінного фінансування Збройних Сил України (ЗСУ) та сектору безпеки й оборони країни. Відповідно, перше місце посідає питання оптимізації джерел фінансування видатків цього сектору, контролю за цільовим характером використання таких коштів. Але за фінансової кризи, котра є наслідком воєнних дій, виникає проблема дисбалансу державного бюджету, періодичних касових розривів, що, у свою чергу, визначає пошук альтернативних джерел фінансування в умовах невизначеності.

На сьогодні у світовій науковій спільноті виклики та ризики функціонування національних економік розглядаються крізь призму теорії невизначеності. Зокрема, Е. Нікбахт і А. Гроппеллі [43] стверджують, що

«ризик – це рівень невизначеності, пов’язаний з інвестиціями або реалізацією проєкту».

Згідно з Е. Доланом та Д. Ліндсі [44], «коли люди не впевнені, що станеться в майбутньому, вони говорять, що йдуть на ризик».

Одним із перших учених, який звернув увагу на проблему невизначеності в рамках сучасної економічної теорії, був американський економіст Ф. Найт зі статтею «Концепція ризику та невизначеності», опублікованою в 1921 р., [45]. Відповідно до його підходів існують такі чинники невизначеності та породжені нею ризики: економічне середовище, нормативно-правове середовище, технічне та технологічне середовище, внутрішня обстановка.

Питанням ефективності функціонування та розвитку економічних систем в умовах невизначеності, конфліктності та війни і ризиків, що породжуються ними, присвячено багато наукових праць, де висвітлюються конкретні прояви чинників згаданих явищ у реальних процесах і країнах.

Важливість подібних теоретичних підходів пов’язана з необхідністю розроблення та реалізації відповідної фінансової політики, що потребує інтегрованого й цілісного погляду на різні альтернативи, їх потенційні наслідки та умови реалізації. Альтернативи – це методи, які можуть бути використані для досягнення цілей. Залежно від проблеми, альтернативами можуть бути політика, стратегії, плани, проєкти, дії або ще щось, що дає можливість досягти мети [46].

У. Вокер визначає прийняття рішень як вибір серед альтернатив з метою вплинути на результати системи в бажаному напрямі. У табл. 2.2 наведено чотири проміжні рівні невизначеності – від рівня 1 з достатньо чітким майбутнім до рівня 4 – глибокої невизначеності [47].

На сьогодні Україна перебуває на рівні 3, що пояснюється тим, що минув рік повномасштабної війни і стало зрозуміло, що наша країна “пережила” найтяжчий період та має високі шанси на перемогу.

Таблиця 2.2.

Рівні невизначеності [47]

Показники	Рівень 1	Рівень 2	Рівень 3	Рівень 4 (глибока невизначеність)	
				Рівень 4a	Рівень 4b
Зміст (X)	Достатньо чітке майбутнє	Альтернативні варіанти майбутнього (із імовірностями)	Деяко правдоподібне майбутнє	Багато правдоподібних перспектив	Невідоме майбутнє
Модель системи (П)	Єдина (детермінована) модель системи	Єдина (стохастична) модель системи	Деякі альтернативних моделей системи	Безліч альтернативних системних моделей	Невідома модель системи
Системні результати (O)	Більша оцінка для кожного результату	Довірчий інтервал для кожного результату	Обмежений діапазон результатів	Широкий спектр результатів	Невідомі результати

Так, за дослідженням соціологічної групи «Рейтинг», якщо на початку 2022 р. серед громадян країни віра в перемогу становила 56 %, то через рік повномасштабного вторгнення – 95 % [48].

В умовах війни концептуально змінюється конфігурація ієрархічної структури цілей фінансової політики держави, а саме: пріоритетними стають не стратегічні, а оперативно-тактичні цілі. Саме вони забезпечують виконання конкретних завдань, пов'язаних із забезпеченням фінансової стійкості бюджетної системи, ліквідацією касових розривів бюджетів усіх рівнів, знаходженням і акумулюванням грошових коштів для фінансування термінових витрат держбюджету.

Необхідність виокремлення пріоритетних цілей бюджетної політики під час війни дає змогу обґрунтувати цілі, що потребують «повноцінного» фінансування через бюджетний механізм, і цілі, котрі мають статус «необхідного» фінансування. Такий поділ, на нашу думку, зумовлюється істотним дефіцитом державного бюджету. В цій класифікації перша група цілей реалізує стратегію перемоги України, а друга – забезпечує виконання функцій держави та конституційні права громадян [42].

Державний бюджет 2023 р. віддзеркалює макроекономічні дисбаланси, що склалися в Україні в результаті російської повномасштабної агресії, а саме: захоплення понад 20 % території, руйнація підприємств, соціальної та критичної інфраструктури. У результаті падіння реального ВВП у 2022 р. становило 29,1 %. Доходи держбюджету передбачено в сумі 1329,3 млрд. грн., видатки – 2640,2 млрд. грн. Прогнозований дефіцит становитиме до 20,6 % ВВП [49].

Пріоритетами державного бюджету є національна безпека й оборона – 1141 млрд. грн. (майже 50 % усього бюджету); охорона здоров'я – 176,1 млрд.; освіта – 156 млрд.; підтримка ветеранів – 6,8 млрд.; на захист та забезпечення пенсіонерів – 873,9 млрд. грн. При цьому індексація “5-7-9” відсотків збережеться. Важливою статтею видатків є фінансування наслідків ліквідації збройної агресії – 35,1 млрд. грн. [50].

Проте вже у 2023 р. Верховна Рада України ухвалила закони про внесення змін до державного бюджету: 24 лютого 2023 р. збільшено видатки на 5,5 млрд. грн. для фінансування новостворених Міністерства відновлення та Державного агентства відновлення, а 21 березня 2023 р. – на 537,2 млрд. грн., з них 96,5 % спрямовані на сектор національної безпеки і оборони.

Покриття такого значного дефіциту держбюджету неможливе без фінансової допомоги західних партнерів: США планують виділити загальну фінансову допомогу Україні у 2023 р. у розмірі 44,5 млрд дол., а ЄС – 18 млрд. євро. Окремі гранти і фінансова допомога очікуються від інших країн та міжнародних фінансових інституцій.

Вагому роль у дієвості фінансової політики України відіграє питання публічності, прозорості та інформованості суспільства щодо пріоритетних цілей політики й процедури їх реалізації. Саме такі підходи формують атмосферу довіри і підтримки громадянами влади, що особливо важливо у період війни. У свою чергу, на стан фінансової політики за воєнного стану впливають такі чинники: збільшення витрат на оборону, що може призвести до зростання державних видатків та зменшення коштів, що надаються на інші

сектори; зниження економічної активності суб'єктів господарювання, котре призводить до зменшення податкових надходжень до держбюджету; посилення боргового навантаження; зниження інвестицій, оскільки вій на відлякує інвесторів та знижує рівень їхньої довіри до країни; демографічні проблеми та міграція значної частини населення [42].

Зростання обсягів соціальних програм та доходів громадян неможливе через дефіцит державного бюджету та нездатність економіки і бізнесу забезпечити його дохідну складову. Слід наголосити, що наразі, як ніколи, видатки держбюджету та їхня структура безпосередньо залежать від його доходів. У 2022 р. також спостерігався істотний розрив між видатками та доходами. Джерелами покриття цього розриву є державні кредити, фінансова допомога, гранти США, Великобританії, міжнародних фінансових інституцій, країн ЄС та інших країн – партнерів України.

Внесок міжнародних партнерів дорівнював 60 % усього додаткового фінансування, що отримав бюджет України. Сукупна потреба у фінансуванні з лютого по грудень 2022 р. при цьому перевищила 45 млрд дол. США, і брак коштів від міжнародних партнерів перекрили монетарне фінансування НБУ та внутрішні запозичення (рис.2.6).

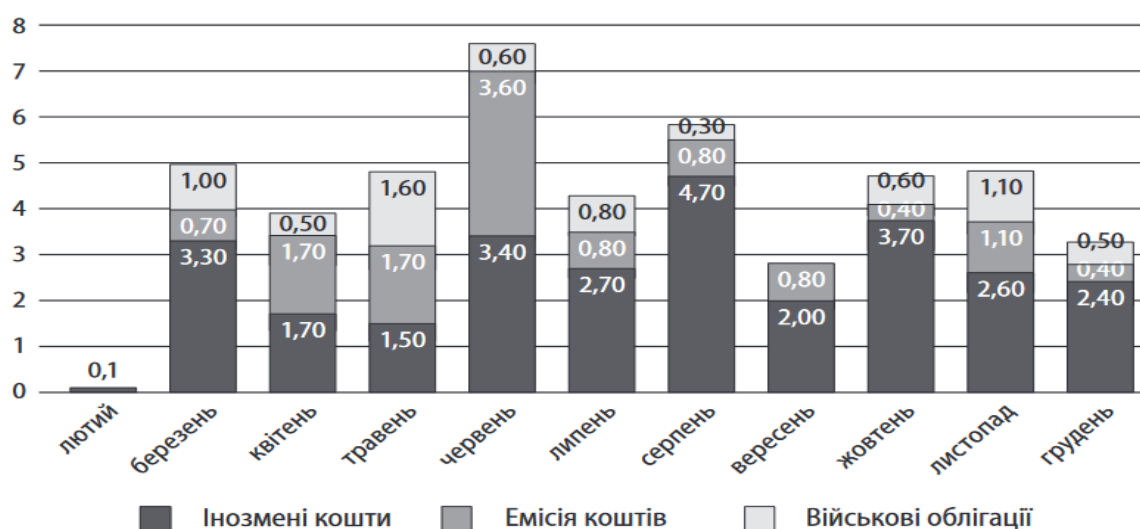

Рис 2.6. Додаткові джерела фінансування дефіциту державного бюджету в 2022 р., млрд. дол. США [51].

Аналіз видатків Державного бюджету України з 2013 по 2022 р. свідчить про відсутність єдиної стратегії держави, яка би визначала пріоритети соціально-економічного розвитку та реалізовувала національні інтереси.

Істотна частка видатків спрямовувалася на обслуговування та погашення державного боргу: якщо у 2013 р. вона дорівнювала 7,86%, то у 2015 р. – 14,65%, і така тенденція зберігалася і в подальшому. Водночас за цей період обмінний курс зріс із 7,9 грн за долар США до 36,65, що призвело до кардинальних змін абсолютних значень показників держбюджету (табл. 2.3).

Таблиця 2.3.

Динаміка видатків Державного бюджету України (функціональна класифікація), % [39]

Показники	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Загальнодержавні функції	4,56	15,30	17,87	17,22	16,97	16,53	15,68	12,72	13,87	7,47
У т. ч.: Обслуговування держборгу	7,86	11,15	14,65	13,99	13,16	11,71	11,11	9,29	10,44	–
Оборона	3,67	6,36	9,01	8,67	8,86	9,84	9,94	9,35	8,56	42,24
Громадський порядок, безпека, судова влада	9,71	10,37	9,47	10,47	10,47	11,86	13,06	12,24	11,70	16,39
Економічна діяльність	10,24	8,00	6,44	4,59	5,60	6,45	6,74	13,11	12,14	3,53
Охорона навколишнього середовища	1,14	0,60	0,70	0,70	0,56	0,53	0,59	0,52	0,55	0,17
Житлово-комунальне господарство	0,02	0,03	0,00	0,00	0,00	0,03	0,01	0,01	0,01	0,02
Охорона здоров'я	3,20	2,46	1,98	1,82	1,99	2,29	3,59	9,70	11,44	6,81
Духовний та фізичний розвиток	1,26	1,13	1,15	0,72	0,94	1,03	0,93	0,76	1,07	0,41
Освіта	7,66	6,67	5,23	5,09	4,90	4,50	4,81	4,10	4,28	2,16
Соціальний захист та соціальне забезпечення	21,93	18,72	17,98	22,19	17,22	16,62	20,38	25,06	22,77	15,75
У т. ч.: Соціальний захист пенсіонерів	–	17,62	16,43	20,82	15,90	15,22	16,99	15,70	13,50	–

У період воєнного стану, за вкрай обмеженого бюджету та необхідності збільшення видатків на оборону, Уряд запровадив особливі правила витрачання коштів. Зокрема, згідно з постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку виконання повноважень Державною казначейською

службою в особливому режимі в умовах воєнного стану» від 09.06.2021 № 590, у березні 2022 р. було запроваджено жорсткі пріоритети щодо здійснення видатків у воєнний час як із державного, так і з місцевих бюджетів, а також накладено суттєві обмеження на окремі види статей. Навіть якщо конкретні цілі щодо доходів буде виконано, витрати з нижчими пріоритетами фінансування у воєнний час не будуть покриті, забезпечуючи ліквідність єдиного казначейського рахунку.

Протягом 2022-2023 рр. видатки на національну безпеку і оборону та введення заходів воєнного стану будуть пріоритетними, тоді як заробітна плата співробітників бюджетної сфери, обслуговування боргу, соціальні витрати, громадські роботи, енергетика тощо матимуть другорядний пріоритет. Капітальні витрати фінансуватимуться в останню чергу і, як правило, лише у разі обґрунтування їх гострої необхідності у поточному фінансовому році [42].

Важливо також зазначити, що пріоритизація витрат залежить від наявності коштів.

Навіть за тих обставин, у яких Україна опинилася вперше, Уряду довелося знаходити заходи реалізації фінансової політики в умовах невизначеності. До особливостей цих заходів належать: зміна бюджетних пріоритетів; обмеження витрат на оплату праці та утримання керівників підприємств, членів правління й наглядових рад суб'єктів держсектору економіки; припинення фінансування необов'язкових витрат, які не впливають на забезпечення основних видів бюджетних послуг [42].

Збалансована фінансова політика в частині формування бюджетних видатків є вкрай важливою. В умовах війни збільшуються видатки на оборону країни, відновлення зруйнованих загарбником підприємств оборонного комплексу, критичної інфраструктури, соціальних об'єктів, евакуацію населення, соціальне забезпечення біженців та безробітних, а також підтримку певних секторів бізнесу. Зростає також потреба у фінансуванні нових категорій витрат, пов'язаних із війною, зокрема надання соціальної допомоги внутрішньо переміщеним особам та ветеранам війни [42].

З початком війни було введено надзвичайні заходи для підтримки макроекономічної та фінансової стабільності. До таких заходів належали запровадження та підтримка фіксованого обмінного курсу, валютні обмеження, використання регуляторних послаблень у фінансовому секторі, введення податкових пільг та ін.

До заходів, котрі допомагають реалізувати пріоритетні цілі фінансової політики держави в умовах війни, належать такі [42].

1. Політика управління фіскальними ризиками. Скорочення кількості податкових платежів та гостра необхідність покриття значних поточних видатків країни створюють високі фіскальні ризики для державного бюджету та призводять до збільшення його дефіциту.

Ризики недоотримання державних доходів, що виникають під впливом чинників воєнного періоду та зростання рівня тіньової економіки, призвели до ухилення від сплати податків окремими суб'єктами фінансової системи.

Показники ризиків недоотримання визначають рівень тіньової економіки в країні й впливають на обсяги та фінансовий стан реального сектору, що оцінюються на основі показників боргової залежності підприємств реального сектору, зростання обсягів продажу, рентабельності капіталу. Існує ризик недоотримання державних доходів у разі відхилення бази від прогнозованого рівня, погіршення платоспроможності підприємств через зростання боргової залежності, зниження рівня рентабельності.

Високий рівень корупції, відсутність моніторингу та громадського контролю характеризують сучасний бюджетний процес в Україні. А інциденти, викликані політичною корупцією у використанні бюджетних коштів, негативно впливають на імідж держави та готовність до надання подальшої фінансової допомоги країнами-партнерами. Усе це визначає необхідність посилення державного фінансового контролю над цільовим характером використання бюджетних коштів, реалізації механізмів прозорості та доброчесності цих процесів. Український Уряд має бачення стратегії повоєнного відновлення, де основою є стандарти прозорості та підзвітності використання коштів для

відновлення української економіки. Прикладом цього є запуск міжвідомчої Координаційної платформи донорів для України щодо гармонізації наявних та створення нових механізмів підтримки держбюджету. Основні прогностичні макропоказники, які використовувалися при розрахунку показників державного бюджету на 2023 р., формувалися в умовах істотної невизначеності: насамперед ураховувалися високі ризики безпеки з погляду тривалості й наслідків війни, а також загроз щодо втрат в енергетичній системі та руйнації об'єктів критичної інфраструктури України.

2. Удосконалення організаційних заходів. Це пов'язано з тим, що зниження рівня виконання Державного бюджету України за видатками здебільшого спричинено процесом розподілу видатків між розпорядниками бюджетних коштів, а також неповним виконанням бюджетних програм.

Серед цих заходів важливе значення для оптимізації видатків Державного бюджету України мають: організація державного контролю за використанням бюджетних коштів; затвердження обґрунтованого й ефективного бюджету; оптимізація мережі виконавців бюджетних програм; узгодженість бюджетного та податкового законодавства.

Тому необхідні зміни та доповнення до законодавчої бази України для покращання ефективності реалізації бюджетного процесу в умовах воєнного стану. Основним законодавчим актом, який має оптимізувати видатки державного бюджету за таких обставин, є Закон “Про Державний бюджет України”, до якого слід вносити зміни кілька разів протягом року, виконуючи функцію антикризового регулятора. Такі зміни здійснюються залежно від ситуації та завдань, які необхідно розв'язати в рамках основних заходів, операцій та політик Уряду стосовно першочергових витрат та платежів.

Особливої ваги з позицій наукового обґрунтування, правового та інституційного забезпечення набуває вивчення зарубіжного досвіду в контексті ефективності впливу фінансової політики держави на макроекономічну стабільність в умовах кризи, спричиненої війною. Так, оптимізація видатків

державного бюджету під час кризових явищ проводилася багатьма країнами, а тому актуальним є досвід Ізраїлю, Боснії та Герцеговини, Швеції.

Інтерес становить антикризова фінансова політика Ізраїлю, який десятиліттями розвиває свою економіку за воєнного стану. Досвід Великобританії має практичне значення в аспекті оптимізації бюджетних витрат в умовах економічного спаду та зростання бюджетного дефіциту в період Фолклендської війни.

Обґрунтування сучасної парадигми фінансової політики в Україні зумовлюється необхідністю концептуально-методологічних досліджень у сфері трансформації теперішньої фінансової системи держави, що так і не позбулася елементів адміністративно-командних важелів управління та обґрунтовування правових й інституційних засад розбудови системи публічних фінансів держави. Законність, прозорість, доброчесність, звітність і громадський контроль за використанням і перерозподілом фінансових ресурсів на рівні всіх суб'єктів фінансової системи є умовою формування вітчизняної системи публічних фінансів [42].

Реалізація моделі фінансової політики в період війни має базуватися на таких принципах [42]:

- зміна ієрархічної структури цілей фінансової політики держави, у якій пріоритетом стає повноцінне фінансове забезпечення ЗСУ і сектору безпеки та оборони держави як умови Перемоги й відновлення територіальної цілісності України;

- переорієнтація на використання прямих (адміністративних) методів та інструментів у механізмі реалізації фінансової політики держави, що дасть змогу більш дієво й оперативно задіяти механізм управління і використання наявних фінансових ресурсів. Це особливо важливо за часткової руйнації ринкових взаємозв'язків у економічній системі держави;

- законодавче визначення пріоритетних цілей бюджетної політики у період воєнного стану та їх поділ на ті, що потребують “повноцінного” фінансування через бюджетний механізм, і ті, котрі мають статус “необхідного”

фінансування. Такий підхід допоможе оптимізувати структуру витрат державного бюджету, що має особливе значення за істотного дефіциту та невизначеності, пошуку альтернативних джерел його покриття.

В умовах невизначеності та падіння ринку інвестицій особливої ваги набуває розвиток внутрішнього ринку державних запозичень, який відіграє суттєву роль у фінансуванні дефіциту Державного бюджету України. Так, лише за січень – лютий 2023 р. через первинні розміщення ОВДП було залучено більше ніж 100 млрд. грн. При цьому окремим інструментом на ринку внутрішніх державних запозичень можуть стати “облігації відновлення”, емітентом яких виступатиме як держава, так і окремі територіальні одиниці, наприклад, міста Буча, Гостомель, Ірпінь, Чернігів та ін. Їх емісія дасть змогу перетворити грошові кошти фізичних і юридичних осіб у довгостроковий інвестиційний ресурс для повоєнного відновлення України [42].

Пріоритетність реалізації цілей моделі фінансової політики держави в період війни не повинна суперечити стратегічній меті щодо реалізації цілей фінансової політики відновлення України як європейської держави. Такий підхід базується на єдності позиції наших політичних партнерів щодо майбутнього України і сьогодні матеріалізується у військовій, фінансовій допомозі, політичній, гуманітарній підтримці на всіх рівнях і в міжнародних форматах [42].

2.3. Напрями реформування фінансової політики України

Зважаючи на значущість оптимізації фінансової стратегії, незаперечною стає важливість просування напрямів реформування та удосконалення фінансової політики на рівні держави [52].

В умовах повномасштабного вторгнення постає необхідність перегляду та удосконалення фінансової політики держави. Наслідками початку війни можна назвати все більший державний борг, постійний тиск на бюджетні ресурси та

нестабільність на фінансових ринках. Усе це підкреслює важливість розробки та впровадження нових стратегій управління фінансовою політикою [52].

Через війну велика кількість інфраструктури пошкоджена чи повністю знищена, фінансова система виснажена дефіцитом бюджету. Очевидно, що на момент закінчення воєнних дій на території України таких збитків буде набагато більше. Тому для відновлення економіки потрібні значні обсяги фінансування.

Очевидно, що основним джерелом відновлення української економіки будуть кошти наших міжнародних партнерів у вигляді грантів, позик чи іншої фінансової допомоги [53].

На початку війни уряд вирішив перейти до «ручного» управління країною для стабілізації фінансово-економічної системи. Цей метод успішно використовувався для стримування паніки та відновлення контролю над фінансами. «Ручне» фінансове управління – це процес управління фінансами чи фінансовими ресурсами без використання автоматизованих систем чи програм [54].

Це може включати в себе ведення бюджету, планування витрат, контроль за доходами і витратами, аналіз фінансових потоків та рішення щодо інвестування [55].

Однак це непридатний інструмент для тривалого управління країною. Тому потрібно шукати інші методи управління державними фінансами, що враховуватимуть дефіцит і знайдуть ринкові джерела для його фінансування [56].

Під час ручного фінансового управління можуть виникнути такі проблеми [52]:

- обмежена можливість здійснення операцій з капіталом через жорстку систему обмежень. Це може призвести до занижених ставок під час інвестування у гривневі державні облігації та знецінення накопичень у гривні;
- фіксація обмінного курсу гривні через міжнародні резерви Національного банку України та експортні надходження може негативно позначитися на

конкурентоспроможності як експортерів, так і внутрішніх виробників, порівняно з імпортерами;

- зниження рівня податків можливе виключно через емісію, яку здійснює Національний банк України, та за допомогою міжнародних партнерів.

Для України доцільно буде розробити індивідуальну систему відновлення, яка буде враховувати кількість боргів та збитків, що понесла та ще може понести (через те, що війна ще не закінчилась) Україна. Доречно буде розробити таку систему контролю над фінансуванням, щоб прозоро та ефективно управляти донорськими надходженнями. Найважливішою вимогою є розробка такої моделі, яка допоможе не повернути Україну на довоєнний рівень, а дасть змогу розвиватися.

Існують різні пропозиції щодо змін елементів системи управління фінансовою політикою України [57]. Однією з пропозицій є реформа «Все по 10 %», яка передбачає значне спрощення системи оподаткування в Україні.

Згідно з цією ідеєю, основні податки – ПДВ, податок на прибуток підприємств і податок на доходи фізичних осіб – будуть зменшені до рівних 10%. Порівняно з поточними ставками (ПДВ – 20%, податок на прибуток підприємств – 18 %, податок на доходи фізичних осіб – 18%), це значне зниження. Також у планах скасування Єдиного соціального внеску (ЄСВ) у розмірі 22 % та підвищення військового збору до 3 %. Реформа також передбачає посилення контролю за ухиленням від сплати податків, відміну податкових пільг та скасування банківської таємниці, що надасть державі доступ до інформації про платників податків та їх рахунки.

Ця ідея виникла в офісі Президента. Основна мета реформи – встановлення єдиної ставки податків (ПДВ, податку на прибуток підприємств та податку на доходи фізичних осіб) на рівні 10 % для кожного з них. Порівняно з поточними ставками (ПДВ – 20%, податок на прибуток підприємств – 18%, податок на доходи фізичних осіб – 18%), це різке зниження. До того ж у планах – скасування ЄСВ (22 %), підвищення військового збору до 3 % та посилення системи покарань за ухилення від сплати податків [52].

Також передбачається припинення дії податкових пільг та скасування банківської таємниці, надаючи державі повний доступ до інформації про платників податків та їх рахунки.

Найважча частина цієї реформи – скасування єдиного соціального внеску в урядовій реформі призведе до відмови від важливого джерела фінансування пенсій та соціального захисту. Це може збільшити відповідальність громадян за своє соціальне забезпечення та спричинити проблеми з євроінтеграцією, оскільки не відповідає стандартам Євросоюзу. Де факто це може стати фактором економічної нестабільності. А така реформа закриває євроінтеграційні прагнення для України, адже згідно з чинними європейськими податковими правилами ПДВ не має бути нижчим ніж 15 % [52].

Однак перегляд рівня ПДВ обіцяють виконати через декілька років, враховуючи вимоги Європейського союзу. Впровадження цієї реформи буде надзвичайно важким з мінімізацією втрат для української економіки. Ще складніше буде пояснити міжнародним партнерам цю потребу саме в цей момент. Донори можуть не розуміти логіки фінансування країни, яка зменшує свої доходи та збільшує витрати.

Зниження податків, що розглядається у реформі «10-10-10», має потенціал сприяти інвестиціям у економіку країни. Проте у період воєнного конфлікту такі заходи можуть втратити свою ефективність через небезпеку для інвестиційних проєктів через можливі ризики, пов'язані з воєнною ситуацією, наприклад, російськими ракетними загрозами [52].

Тому є сенс розглянути впровадження реформи після завершення конфлікту, врахувавши усі вищезазначені аспекти. Як зазначалося раніше, очікується, що ця реформа позитивно позначиться на інвестиційному кліматі в Україні. Однак до початку війни податки не є головною перепорою для інвесторів.

У опитуваннях інвесторів не було зазначено ролі податкових ставок серед десяти найбільш важливих факторів, що негативно впливають на інвестиційний клімат країни. Однак основними проблемами залишаються недовіра до судової

системи, корупція та монополізація ринків олігархами [52].

Реформа фінансового сектору України, що здійснювалася за активної підтримки міжнародних фінансових організацій, сприяла макрофінансовій стабілізації та зміцненню спроможності регуляторів та учасників фінансового ринку протистояти кризовим явищам. Реформи, визначені в Комплексній програмі розвитку фінансового сектору України до 2020 року та Стратегії розвитку фінансового сектору України до 2025 року, що реалізовувалися регуляторами фінансового сектору, спрямовані на подолання системних проблем у фінансовому секторі та розбудову повноцінного ринкового конкурентоспроможного середовища згідно зі стандартами ЄС. Зокрема, протягом останніх років НБУ разом із міжнародними партнерами працював над розробленням і впровадженням нових нормативних актів щодо капіталу та ліквідності, які відповідають європейській системі CRD/CRR, з метою сприяння фінансовій стабільності та стійкості української банківської системи. У травні 2023 року проведене опитування представників фінансового сектору, за результатами якого ключовими факторами ризику визначені війна з росією, корупція, діяльність правоохоронних органів та судової системи, шахрайство та кіберзагрози, чинники, пов'язані з економічною діяльністю та вартістю активів, а також якістю застави [59].

У нових умовах, коли якість активів погіршується через вплив на них війни, а ризики ліквідності та неплатоспроможності зростають, проведені реформи фінансового регулювання виявилися особливо своєчасними та актуальними. Стратегія розвитку фінансового сектору повинна базуватися на поточному контексті, зважати на підвищені ризики та невизначеність, ураховувати чинники впливу вторгнення росії на умови функціонування фінансової системи, тому НБУ оновлює Стратегію розвитку фінансового сектору України [59].

Стратегія враховує теперішні та майбутні потреби представників усіх груп фінансової екосистеми як клієнтів (користувачів фінансових послуг), так і ключових гравців, що беруть участь у створенні цих послуг, а також сприяє

реалізації візії фінансового сектору України – його ідеального стану в майбутньому.

Фінансовий сектор України – стійкий, ефективний, конкурентоспроможний, інтегрований у міжнародний простір, здатний протистояти викликам, розвиватися та сприяти відновленню економіки України.

Регулювання фінансового сектору забезпечує акумулювання, розподіл й обіг фінансових ресурсів на засадах фінансової стабільності та інклюзії, кібербезпеки та поширення новітніх технологій для сприяння відновленню економіки України та підтримки добробуту громадян.

Стратегія включає п'ять цілей: макроекономічна стабільність, фінансова стабільність, фінансова система працює на відновлення країни, сучасні фінансові послуги, інституційна спроможність регуляторів та ФГВФО. Кожна ціль має стратегічні ініціативи та заходи, спрямовані на її досягнення (рис.2.7).

ЦІЛЬ I. Макроекономічна стабільність	ЦІЛЬ II. Фінансова стабільність	ЦІЛЬ III. Фінансова система працює на відновлення країни	ЦІЛЬ IV. Сучасні фінансові послуги	ЦІЛЬ V. Інституційна спроможність регуляторів та ФГВФО
1.1. Сійка гривня	2.1. Узгодження регуляторних підходів	3.1. Підтримка та розвиток економіки	4.1. Розвиток інфраструктури цифрових фінансових послуг	5.1. Забезпечення безперервності роботи регуляторів та ФГВФО
1.2. Сійкі публічні фінанси	2.2. Збалансоване регулювання та нагляд, спрямовані на розвиток фінансових установ	3.2. Розвиток сталого фінансування	4.2. Автоматизація і безпаперові технології надання фінансових послуг	5.2. Міжнародне співробітництво
1.3. Посилення довгострокової сійкості пенсійної системи	2.3. Збалансоване регулювання та нагляд, спрямовані на розвиток ринків капіталу	3.3. Розвинена інфраструктура ринків капіталу	4.3. Регулювання віртуальних активів	5.3. Підвищення операційної ефективності регуляторів та ФГВФО
	2.4. Сійкі та спроможні ринки капіталу	3.4. Впровадження нових видів та удосконалення існуючих фінансових інструментів	4.4. Цифрова оборона фінансового сектору	5.4. Цілісна, комплексна ІТ-інфраструктура для державних відомств
	2.5. Розвиток фінансових установ державної форми власності	3.5. Відповідальний та інклюзивний фінансовий ринок	4.5. Відновлення фінансової інфраструктури	5.5. Підвищення інституційної спроможності та фінансової незалежності регуляторів та ФГВФО
	2.6. Створення комплексної системи оздоровлення та виведення з ринку неспроможних учасників	3.6. Відновлення фінансового сектору		
	2.7. Посилення сійкості та ефективності систем гарантування вкладів та інвестицій			

Таблиця “Цілі та ініціативи Стратегії”

Рис.2.7. Стратегічні цілі, очікувані результати та методологія трагетії розвитку фінансового сектору України [59].

Реалізація Стратегії та досягнення зазначених стратегічних цілей створить умови для зміцнення потенціалу України на її шляху до перемоги, сприятиме відновленню національної економіки від наслідків повномасштабної війни, забезпечить макроекономічну та фінансову стабільність, закладе основи для стійкого та динамічного розвитку фінансового сектору України, його конкурентоспроможності в умовах європейської інтеграції та інтеграції у світовий фінансовий простір.

В умовах невизначеності та підвищених ризиків установлення індикаторів щодо досягнення стратегічних цілей на довгострокову перспективу не є доцільним, оскільки досягнення стратегічних цілей залежить від настання відповідних макроекономічних та інших передумов, строки яких не можуть бути надійно прогнозовані. Тому в Стратегії закріплюється перелік ключових індикаторів, важливих у короткостроковій перспективі під час війни [59].

Таким чином, державна фінансова політика є вагомим інструментом забезпечення соціально-економічного розвитку України. Ефективне функціонування фінансової системи держави залежить від налагодженості фінансових відносин у суспільстві, а також від дієвості фінансового механізму, за допомогою якого реалізується фінансова політика держави. Для здійснення результативної фінансової політики потрібно враховувати специфіку сучасних умов військового стану, зміни у внутрішній та зовнішній політиці, реальні економічні і фінансові можливості країни. При проведенні фінансової політики особливо важливим є забезпечення її взаємозв'язку з іншими складовими частинами економічної політики – кредитною, ціновою, грошовою.

В умовах військових дій вкрай важливим є забезпечення надійного та стабільного функціонування фінансової системи країни, а також максимальне забезпечення потреб оборони України, безперебійного функціонування системи державних фінансів та об'єктів критичної інфраструктури. Тому модернізація фінансової політики України має бути спрямована на розвиток фінансової стабільності й фінансової інклюзії, на макроекономічний розвиток, розвиток фінансових ринків та інноваційний розвиток, які необхідні для забезпечення

соціально-економічного розвитку країни з урахуванням сучасних вимог світових та євроінтеграційних процесів [58].

Наразі серед напрямів фінансової політики України можна назвати такі [60]:

- забезпечення єдності цілей та інструментів фінансової політики з метою розвитку економіки;
- підвищення ефективності фінансового регулювання політико-економічних, соціальних процесів у суспільстві;
- підвищення довіри до фінансово-кредитних і страхових інститутів шляхом зміцнення вітчизняної валюти;
- інтеграція національної фінансової системи у міжнародну;
- забезпечення збалансованості бюджету;
- підвищення ролі бюджету розвитку як найважливішого інструменту інвестиційної політики;
- оптимізація складу видатків бюджету з метою концентрації фінансових ресурсів для вирішення пріоритетних завдань та проблем;
- зниження залежності бюджетних доходів від кон'юнктури світових цін; впорядкування державних зобов'язань;
- підвищення фінансової спроможності місцевого самоврядування шляхом закріплення за ними додаткових дохідних джерел;
- розробка податкової політики, що забезпечує дотримання інтересів держави та платників податків;
- налагодження роботи фінансового ринку;
- підвищення ролі державно-приватного партнерства у системі соціально-економічного розвитку суспільства.

Крім зазначеного, потребують подальшого вдосконалення підходи до розробки та реалізації державної фінансової політики на основі формування та зміцнення інституту соціальної відповідальності економічних суб'єктів з урахуванням розвитку інституціональної архітектури фінансової системи, посилення взаємозв'язку фінансово-економічних відносин та необхідності

узгодження поточних потреб соціуму зі стратегічними пріоритетами розбудови соціально орієнтованої економіки [61, с.94].

Таким чином, формування та здійснення фінансової політики України здійснюється в умовах прискорених темпів соціально-економічних і політичних перетворень, що потребує адекватного та оперативного реагування на них, включаючи необхідність відповідних коригувань правової системи держави.

Водночас необхідно мати чітку програму суспільного розвитку виходячи з інтересів всього суспільства та окремих груп населення, із характеристикою перспективних і більш близьких завдань, визначенням термінів і способів їх вирішення. Тільки за таких умов можливо розробити конкретний механізм реалізації фінансової політики в контексті подолання зовнішніх і внутрішніх викликів [60].

У світлі дослідження фінансової політики в умовах воєнного стану можна зробити кілька висновків:

- воєнний конфлікт створює значні виклики для фінансової системи країни, які вимагають відповідного реагування та адаптації;

- необхідно зосередитися на ефективному управлінні фіскальними ризиками та зміцненні внутрішнього фінансового контролю для забезпечення фінансової стабільності;

- важливо розвивати механізми розподілу та використання бюджетних коштів, щоб ефективно використовувати ресурси в умовах обмежених фінансових можливостей.

Крім того, необхідно удосконалювати міжбюджетні відносини та реформувати податкову та митну системи з метою сприяння економічному відновленню після завершення конфлікту. У цілому, фінансова політика в умовах воєнного стану повинна бути спрямована на забезпечення стабільності та підтримку економічного розвитку країни в складних умовах [62].

Висновки до 2-го розділу

Проаналізувавши фінансову політику України в умовах військового стану дійшли наступних висновків.

1. Аналіз стану державного боргу України за показниками боргового навантаження вказує на суттєву фінансову загрозу для країни, оскільки граничний борговий рівень за усіма індикаторами за останні роки був перевищений. Водночас зростання у 2018-2022 рр. обсягу державного та гарантованого державою боргу пов'язано із забезпеченням фінансування дефіциту державного бюджету, девальвацією національної валюти, капіталізацією державних банків, пандемією COVID-19 та війною в державі.

2. У структурі зовнішнього державного боргу у 2023 р. 40,8 % приходилось на позики, одержані по лінії міжнародних фінансових організацій. З них 22,6 % займали позики Європейського Союзу, 8,98 % кредити Міжнародного банку реконструкції та розвитку (МБРР) і на третьому місці зі значенням 6,88 % були кредити, отримані від Міжнародного валютного фонду (МВФ). Від інших держав Україна отримала позики, частка яких становила 4,76 %, з яких 2,53 % займала кредитна допомога Канади. Питома вага позик, отриманих від іноземних комерційних банків, становила 1,08 %.

3. До заходів, котрі допомагають реалізувати пріоритетні цілі фінансової політики держави в умовах війни, належать: політика управління фінансовими ризиками та удосконалення організаційних заходів.

4. Розглядаючи фінансову політику держави, важливо акцентувати на ключових напрямках реформ. Модернізація фінансових інструментів та підходів є критичною для адаптації до потреб ринкової економіки. Оптимізація бюджетних витрат, перегляд податкової системи, розвиток фінансового ринку та підтримка інновацій – це основні напрями, що визначають ефективну фінансову політику. Ці реформи мають стратегічне значення, оскільки сприяють економічному зростанню, стабільності системи та готовності держави до глобальних викликів в умовах війни та після.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

У кваліфікаційній роботі на основі проведеного дослідження отримано наукові результати, які полягають в обґрунтуванні теоретичних положень та розробці практичних рекомендацій з напрямів реформування фінансової політики в Україні. Основні висновки і результати полягають у наступному.

1. Фінансовою політикою є система дій і заходів держави що включає прогнозування, планування, організацію та контроль за фінансовими відносинами у процесі обміну, розподілу та перерозподілу фінансових ресурсів з метою виконання державою своїх функцій.

Об'єктом фінансової політики є фінансова система, що представляє спектр фінансових відносин щодо формування і використання фондів грошових коштів держави, підприємницьких структур, певних фінансових інституцій, домогосподарств.

2. Процес реалізації фінансової політики держави включає такі основні етапи: визначення основних напрямів функціонування фінансової системи згідно з цілями економічної та соціальної політики держави; складання цільових програм щодо розвитку державних та недержавних фінансів; розроблення конкретних заходів реалізації концепції, напрямів та програм; організація моніторингу та контролю за реалізацією фінансової політики.

Кінцевими цілями ефективної фінансової політики держави є: збільшення обсягів валового внутрішнього продукту; підвищення ефективності використання державних грошових ресурсів, необхідних для більш повного задоволення потреб суспільства; ефективний і раціональний розподіл фінансових ресурсів між галузями економіки, соціальними групами і територіями.

3. Вагомими завданням фінансової політики є збалансування різно напрямлених фінансових інтересів владних структур, суб'єктів господарювання, різних верств населення через знаходження таких механізмів регулювання, які забезпечать оптимальне зростання національного доходу та

розподіл доходів і витрат у складі бюджетів усіх учасників національного господарства, що забезпечать максимально ефективні процеси зберігання, накопичення та споживання.

4. Проаналізувавши різні підходи до визначення суті та структури фінансового механізму, можемо констатувати, що це поняття є доволі складним, що відображається у розмаїтті підходів до його трактування. На основі проведеного аналізу можна запропонувати таке визначення фінансового механізму: фінансовий механізм – це цілісна сукупність методів, форм, інструментів та важелів впливу на процеси формування, розподілу та використання фінансових ресурсів з метою забезпечення сталих темпів економічного зростання.

Нами було чітко сформульовано основну мету функціонування фінансового механізму – забезпечення сталих темпів економічного зростання.

Реалізація цієї мети можлива лише за умови ефективного функціонування фінансового механізму в країні. Така ефективність значною мірою залежатиме від злагодженої взаємодії і якнайповнішого використання арсеналу фінансових інструментів, важелів та методів впливу не лише для оптимального розподілу та перерозподілу наявних фінансових ресурсів, забезпечення їх ефективного використання, а й для максимальної мобілізації потенційних резервів, тобто формування та реалізації фінансового потенціалу економічного зростання.

5. Проведений аналіз обсягу державного боргу України дав змогу виявити причини й фактори його зростання, а також ризики з ним пов'язані та заходи спрямовані на їх зменшення. Ризики пов'язані зі зростанням державного боргу безпосередньо впливають на імідж держави як позичальника, рівень довіри внутрішніх і зовнішніх інвесторів до державних цінних паперів, стан економічної і фінансової безпеки держави в цілому.

6. В умовах військових дій вкрай важливим є забезпечення надійного та стабільного функціонування фінансової системи країни, а також максимальне забезпечення потреб оборони України, безперебійного функціонування системи державних фінансів та об'єктів критичної інфраструктури. Тому модернізація

фінансової політики України має бути спрямована на розвиток фінансової стабільності й фінансової інклюзії, на макроекономічний розвиток, розвиток фінансових ринків та інноваційний розвиток, які необхідні для забезпечення соціально-економічного розвитку країни з урахуванням сучасних вимог світових та євроінтеграційних процесів.

7. Наразі серед напрямів фінансової політики України можна назвати такі:

- забезпечення єдності цілей та інструментів фінансової політики з метою розвитку економіки;
- підвищення ефективності фінансового регулювання політико-економічних, соціальних процесів у суспільстві;
- підвищення довіри до фінансово-кредитних і страхових інститутів шляхом зміцнення вітчизняної валюти;
- інтеграція національної фінансової системи у міжнародну;
- забезпечення збалансованості бюджету;
- підвищення ролі бюджету розвитку як найважливішого інструменту інвестиційної політики;
- оптимізація складу видатків бюджету з метою концентрації фінансових ресурсів для вирішення пріоритетних завдань та проблем;
- зниження залежності бюджетних доходів від кон'юнктури світових цін; впорядкування державних зобов'язань;
- підвищення фінансової спроможності місцевого самоврядування шляхом закріплення за ними додаткових дохідних джерел;
- розробка податкової політики, що забезпечує дотримання інтересів держави та платників податків;
- налагодження роботи фінансового ринку;
- підвищення ролі державно-приватного партнерства у системі соціально-економічного розвитку суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кириленко В. До питання про суть і функції фінансової політики держави. *Світ фінансів*. Випуск 4 (13), грудень 2007 р. С. 94-99.
2. Чуницька І. І. Фінансові ресурси як базис формування фінансового потенціалу. *Економіка & держава* 2007. № 5. С. 29-31.
3. Дем'янишин В. Теоретичні засади бюджетної політики. *Світ фінансів*. 2007. Випуск 1 (10). С. 19-34.
4. Кобеля М. Я. Теоретичні положення та суть фінансової політики держави. *Економіка та держава*. 2020. № 3. С. 160–164. DOI: [10.32702/2306-6806.2020.3.160](https://doi.org/10.32702/2306-6806.2020.3.160)
5. Василик О. Д. Теорія фінансів: підручник. К.: НІОС, 2000. 416 с.
6. Федосов В. Фінансова реструктуризація в Україні: проблеми і напрями: монографія / В. Федосов, В. Опарін, С. Львовчкін; за наук. ред. В. Федосова. К.: КНЕУ, 2002. 387 с.
7. Сіташ Т. Фінансова політика держави: прагматика та проблематика. *Академічний огляд*. 2015. № 1. С. 29-34. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ao_2015_1_6
8. Адаменко І.П. Фінансова політика як інструмент соціально-економічного розвитку країни. *Бізнес Інформ*. 2014. № 3. С. 341-345.
9. Lars E. O. Svensson (2012), The Relation between Monetary Policy and Financial Policy, *International Journal of Central Banking*. URL: <https://www.ijcb.org/journal/ijcb12q0a18.pdf>
10. Ванькович Д. Теоретико-методологічні засади та механізм реалізації фінансової політики в Україні [Текст]: автореф. дис.... д-ра екон. наук: 08.00.08 / Ванькович Данило Володимирович; Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. Львів, 2015. 41 с.
11. Возняк Г. Фінансова-політика регіонального розвитку: зміст та підходи до формування. *Актуальні проблеми економіки*. 2014. №2 (152). С. 239-246.

12. Радчук, Т. (2023). Теоретико-методологічні засади формування та розвитку фінансової політики України в умовах інформаційно-інноваційної економіки. Проблеми і перспективи економіки та управління, (2 (34), 244–253. [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2023-2\(34\)-244-253](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2023-2(34)-244-253)
13. Опарін В. М. Фінанси (Загальна теорія): Навч. посібник. 2-ге вид., доп. і перероб. К.: КНЕУ, 2002. 240 с.
14. Петричко М.М., Басара М.М. Бюджетна політика України: теоретичний та практичний аспекти. Економіка і суспільство. 2016. Вип. 2. Режим доступу: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/2_ukr/103.pdf
15. Демиденко Л. М. Податкова Політика Європейського союзу. Наукові праці НДФІ. 2007. № 3 (40). Режим доступу: www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe
16. Грошово-кредитна політика. Сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://bank.gov.ua/glossary/show/51>
17. Теліженко О.М. Узгодження основних складових реалізації фінансової політики в Україні. Вісник Сумського державного університету. Сер.: Економіка. 2013. № 1. С. 35-44. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VSU_ekon_2013_1_7.
18. Федосов В.М., Колот О.А. Управління державним боргом у контексті ризик-менеджменту. Фінанси України. 2008. № 3. С. 3-33.
19. Діденко Є.О., Невмержицька С.М. Теоретико-методичні засади державної фінансової політики. Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5440>
20. Грідчіна М. В. Фінанси (теоретичні основи) : Підруч. для студ. вищ. навч. закл. / М. В. Грідчіна, В. Б. Захожай, Л. Л. Осіпчук, Ю. Л. Субботовіч, К. М. Темчишина; ред.: М. В. Грідчіна, В. Б. Захожай; Міжрегіон. акад. упр. персоналом. 2-е вид., виправл. і доповн. К., 2004. 312 с.
21. Оспіщева В. І. Фінанси: Курс для фінансистів: Навч. посіб. Рекомендовано МОН / За ред. В. І. Оспіщева. К., 2008. 567 с.
22. Гордієнко Л. А. Перспективи розвитку державної фінансової

політики в Україні. Держава та регіони: Державне управління. 2015. № 4. С. 20-24

23. Коровій В. В. Державна фінансова політика як інструмент економічного зростання. Економіка та держава. 2020. № 12. С. 50-54.

24. В. Дем'янишин, З. Лободіна. Розвиток фінансового механізму в умовах реформування фінансової системи України. Режим доступу: DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/meu.2020.43.0.3019>

25. Бурденюк Т. Теоретичні засади фінансового механізму. Економічний аналіз. 2012. Т. 10(2). С. 201-205. Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecan_2012_10\(2\)_43](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecan_2012_10(2)_43)

26. Економічний енциклопедичний словник: у 2 т. Т. 1 / за ред. С. В. Мочерного. Л.: Світ, 2005. 616 с.

27. Романенко О. Р. Фінанси: підруч. К.: Центр навчальної літератури, 2006. 312 с.

28. Державні фінанси: навч. посіб. / за заг. ред. В. Д. Базилевич. К.: Атіка, 2002. 368 с.

29. Кириленко О. П. Фінанси (Теорія та вітчизняна практика): навч. посіб. Тернопіль: Астон, 2002. 212 с.

30. Фінанси: вишкіл студії: навч. посіб. / за ред. д. е. н., проф. С. І. Юрія. Тернопіль: Карт-бланш, 2002. 357 с.

31. Львовчкін С. В. Макрофінансова стабілізація в Україні у контексті економічного зростання : [монографія]. К.: Науково-видавничий центр «Наша культура і наука», 2003. 431 с.

32. Крупка М. І. Фінансово-кредитний механізм інноваційного розвитку економіки України : [монографія]. Л.: Видавничий центр Львівського національного ун-ту ім. Івана Франка, 2001. 607 с

33. Ковалюк О. М. Фінансовий механізм організації економіки України (проблеми теорії і практики): [монографія]. Л.: Видавничий центр Львівського національного ун-ту ім. Івана Франка, 2002. 396 с.

34. Кру'пяк, І. Управління державним боргом України в контексті

збалансування економічного розвитку. Світ фінансів. 2024. Вип. 1. С. 74-84.
<http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/52411>

35. Статистичні матеріали по стану державного боргу України. Міністерство фінансів України: веб-сайт. URL :
<https://www.minfin.gov.ua/news/borg/ borhova-statystyka>

36. Богдан Т. П. Гармонізація статистично-го аналізу та обліку державного боргу в Україні з міжнародним стандартом PSDS. Наукові праці НДФІ. 2021. № 3. С. 5-22. URL : <https://doi.org/10.33763/npndfi 2021.03.005>

37. Білий, М., Пчела, А., & Васильченко, С. . (2024). Дослідження фінансових інструментів управління державним боргом України в умовах воєнного стану. *Проблеми і перспективи економіки та управління*, (1 (37), 350-358. [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2024-1\(37\)-350-358](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2024-1(37)-350-358)

38. Бюджетний кодекс України від 8 липня 2010 року № 2456-VI [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>

39. Офіційний сайт Міністерства фінансів України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.mof.gov.ua/uk/>

40. Програма управління державним боргом на 2024 рік [Електронний ресурс]: Наказ Міністерства фінансів України 31.01.2024 року № 43. Режим доступу: <http://surl.li/udcad>

41. Про затвердження Середньострокової стратегії управління державним боргом на 2024-2026 роки [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів України від 27 жовтня 2023 р. № 1117. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1117-2023-%D0%BF#Text>

42. Лютий, І. О., & Медведкова, Н. С. (2023). Сучасна парадигма фінансової політики держави та особливості її реалізації в умовах війни на території України. *Фінанси України*, 6. <https://doi.org/10.33763/finukr2023.06.061>

43. Нікбах Е., Гроппелі А. Фінанси. Київ : Основи, 1993. 383 с.

44. Dolan E. J., Lindsay D. Macroeconomics. CJSJSC Litera Plus, 2009.

45. Knight F. Risk, Uncertainty, and Profit. Hart, Schaff ner, and Marx:

Houghton Mifflin, 1921.

46. Handbook of Systems Analysis: Overview of Uses, Procedures, Applications, and Practice / ed. by H. J. Miser, E. S. Quade. New York : Elsevier, 1985.

47. Walker W. E. Policy analysis: A systematic approach to supporting policymaking in the public sector. Journal of Multicriteria Decision Analysis. 2000. Vol. 9, Iss. 1-3. P. 11–27. URL: [https://doi.org/10.1002/1099-1360\(200001/05\)9:1/3%3C11::AID-MCDA264%3E3.0.CO;2-3](https://doi.org/10.1002/1099-1360(200001/05)9:1/3%3C11::AID-MCDA264%3E3.0.CO;2-3)

48. Горlach П. Віра в перемогу України становить 95% – опитування. Суспільне. Культура. 2023. 21 лют. URL: <https://suspilne.media/392810-vira-v-peremogu-ukraini-stanovit-95-opituvanna/>

49. Основні параметри Державного бюджету України на 2023 рік / Міністерство фінансів України. 2022. 4 листоп. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/minfin-osnovni-pokazniki-derzhavnogo-byudzhetu-ukrayini-na-2023-rik>

50. Про Державний бюджет України на 2023 рік : закон України від 03.11.2022 № 2710-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2710-20#Text>

51. Мірер П. Скільки грошей Україна отримала в 2022 році від США та міжнародних союзників. Суспільне. Новини. 2020. 30 груд. URL: <https://suspilne.media/280175-skilki-grosej-ukraina-otrimala-vid-ssa-ta-miznarodnih-souznikiv/>

52. Сличук , А.В. і Прямухіна , Н.В. 2024. Напрями реформування окремих елементів фінансової політики держави. *Прикладні аспекти сучасних міждисциплінарних досліджень*. (Січ. 2024), 115-117.

53. Відновлення України після війни: 5 прикладів успішних «налаштувань» донорської допомоги. Портал новин LB.ua URL: https://lb.ua/economics/2022/06/24/521109_vidnovlennya_ukraini_pislya_viyini_5.html

54. Реформа «Усе по 10 %». URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/08/22/690660/>

55. Прогнози на 2023: енергетика, фінанси, агро, технології. The Page.
URL: <https://thepage.ua/ua/economy/prognozi-dlya-globalnih-galuzej-u-2023-roci#anchor>
56. Які головні виклики для бізнесу в регіонах – опитування. Економічна правда. URL: epravda.com.ua
57. Ящук В. В. Фінансова політика в умовах економічних перетворень.
URL: <https://knteu.kiev.ua/file/NzM1OQ==/ab0627d04c00563fc649a7575cb93e21.pdf>
58. Татарин, Н., & Єзерська, У. (2022). МОДЕРНІЗАЦІЯ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ. *Молодий вчений*, 6 (106), 75-78. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2022-6-106-16>
59. Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2025 року.
URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Strategy_finsector_NBU.pdf?v=9
60. Мирончук, В., & Янчук, М. (2022). РОЗВИТОК ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЗОВНІШНІХ І ВНУТРІШНІХ ВИКЛИКІВ. *Матеріали конференцій МЦНД*, (13.05.2022; Хмельницький, Україна), 81–83. вилучено із <https://archive.mcnd.org.ua/index.php/conference-proceeding/article/view/71>
61. Чугунов І., Качула С. Державна фінансова політика забезпечення соціального розвитку суспільства. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*. 2020. № 2. С. 87-98.
62. Кононенко В. ФІНАНСОВА ПОЛІТИКА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ. Фінансова політика: теоретичні та практичні аспекти юридичної науки: Збірник тез доповідей VI Міжнародної науково-практичної конференції «Фінансова політика: теоретичні та практичні аспекти юридичної науки», 24 квітня 2024 р. / Державний податковий університет, Навчально-науковий інститут права. Ірпінь : Державний податковий університет, 2024. 261 с.
63. Латковський П.П. Фінансова політика в умовах військового стану.
DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.01.42>
64. Лопушинський І. П., Козир О. В., Кучма. А. А. Деякі аспекти

формування та реалізації фінансово-бюджетної політики на місцевому рівні в умовах правового режиму воєнного стану. DOI:

<https://doi.org/10.35546/kntu2078-4481.2022.4.21>

65. Про введення воєнного тсану в Україні: Указ президента України від 24.02.2022 № 2102-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>

66. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 05.08.2020 р. № 695. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>

67. Про національну безпеку України: Закон України від 24.11.2021 р. № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>

68. Корзун Н.О., Литвинчук І.В. Фінансова політика в умовах війни. Тези науково-практичної on-line конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених, присвяченої Дню науки. м. Житомир. 13-17 травня 2024 р.

69. Корзун Н.О., Литвинчук І.В. Актуалітети фінансової політики України в період війни. Тези Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні виклики сталого розвитку бізнесу». м. Житомир. 7-8 листопада 2024 р.